

TRANSILVANIA

ORGANUL ASOCIAȚIUNII TRANSILVANE

PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Nr. III.

Sibiu, Martie 1896.

Anul XXVII.

ECONOMIA „NAȚIONALĂ“.

Un binemeritat fondator și fost conducător al Asociației Transilvane și-a formulat totalitatea postulatelor sale naționale în două cuvinte scurte: „*concurență liberă*.“

În această țesă a vădut el — cu drept cuvânt — arcanul mântuirii noastre, care voia să ni-o cucerim fără prerogative odioase, fără jignirea altora, singur numai prin libertate și forțele noastre proprii. „Dacă poporul meu — dicea el — nu are putere de viață, dacă în liberă concurență cu națiunile conclocuitoare nu-și va pute asigura existența națională, — atunci piară!“

Dacă și întru cât ni-a fost dată această condițiune a desvoltării și înaintării noastre naționale și culturale, — asupra acestei întrebări nu putem insista la locul acesta. Constatăm numai cu mângăiere și satisfacție, că *între condițiunile date* poporul român a documentat o vitalitate, care justifică pe deplin încrederea în forțele sale, ce reiașe din amintita formulare a postulatelor noastre naționale.

Putem deci afirma, că dacă cultura noastră își trăiesce încă anii de copilărie, dacă distanța, cu care ni-au întrecut în progresul lor alte popore, este atât de mare, — nu vina noastră, ci vitregitatea timpurilor este cauza.

Acastă convingere ni-se impune în vederea progresului, ce l'am făcut în timp relativ foarte scurt pe terenul economic și mai ales cu instituțiunile noastre de credit, cari sub scutul unei legi mai liberale au luat un avânt neașteptat.

Este deci ușor de înțeles, că ne place a ne provoca cu o mândrie óre-care la „băncile noastre“ și că suntem atât de jaluzi de reputațiunea lor, încât chiar și critica cea mai obiectivă a acestor institute ne supără ca și un atac dușmănos.

Pressa noastră, care cu puține escepțiuni numai rar se scie emancipa de lupte politice și certe sterile, pentru a se mai ocupa și de alte ramuri ale vieții noastre naționale, s'a dedat a prémări virtuțile noastre adevărate și închipuite și a accentua tot numai slăbiciunile străinilor. Noi însă credem, că trebuie să rupem cu această direcțiune și vom preferi a accentua virtuțile străinilor, pentru a îndemna ca să ni-le însușim, și vom preferi a arăta slăbiciunile noastre, pentru a le abandona și îndrepta. Astfel vom urma și față cu băncile noastre și credem, că prin această nu numai că nu lucrăm în detrimentul cauzei, ci din contră 'i vom face un serviciu pe cât de bun, pe atât de necesar.

Ne putem permite această ținută cu atât mai virtos, pentru că ori cât de severă va fi critica noastră, scim că nu vom arăta scăderi, cari la institutele popórelor conlocuitoare — cu tóte că aceste se baséză pe experințe vechi și lucréză între împrejurrări cu mult mai favorabile, — nu s'ar ivi în măsură încă cu mult mai mare, iar de altă parte — cu mândriă o putem spune, — nu ne aflăm în penibila situațiune, ca să fim necesitați a ascunde ceva înaintea lumii. Căci până când la institutele neromânesci din țeră, dela cele mai de frunte până la cele mai neînsemnate, se întemplă aprópe dílnic casuri fraudulóse, până atunci la cele 45 bănci românesci, cari lucréză de preste dóuë decenii în această țeră, până astăzi nu s'a ivit nici un singur asemenea cas.

Observările critice, ce voim să le facem institutelor noastre de credit, deci nu vor descoperi alta, decât un lucru ce nu-l putem, dar nici nu voim să-l negăm, anume vor arăta că luptăm cu greutățile începutului și că suntem ómeni noi, lipsiți de experință pe acest teren al economiei naționale.

Și chiar această împrejurare ne impune datorința, de a nu acoperi scăderile instituțiunilor noastre financiare, de a nu orbeca pe acest teren pentru noi nou și neumblat, ci de a înveța din greșelile altora, de a ne lumina reciproc.

Vom nisui deci a arăta înainte de toate principiile conducătoare, cari credem că trebuie să servescă de directivă institutelor noastre de credit, și apoi — la ocasiune dată — vom căuta să intrăm și în studii comparative detaiate, cari să înlesnescă dezvoltarea începuturilor făcute pe acest teren.

Băncile sunt instituite chismate a mijloci comunicația capitalului și au scopul principal *de a aduna capitalul nefolosit, improductiv, pentru a-l conduce la alte cercuri, cari sunt lipsite de el și cari îl pot folosi în mod productiv.*

Acésta este menirea băncilor în general.

Din punct de vedere special românesc instituttele noastre de credit, afară de acest scop general, mai au și *chismarea specială de a ne emancipa de sub jugul capitalului străin, de a ne asigura independența economică*, ca poporul român pe teren economic să se desbrace pas de pas de rolul umilitor, de a fi ce a fost în totdeauna și pe toate terenele: un obiect de exploatare pentru nēmuri străine.

Convinși, că asupra exactității acestor principii nu mai încape nici o îndoială, vom căuta să esaminăm, dacă și întru cât băncile noastre țin cont de aceste norme și corăspund chismării lor.

Pentru a ajunge acest scop este inomis necesar, de a studia mai întâiu situațiunea economică generală din țără și a o compara apoi cu stările noastre speciale.

Din incidentul milleniului biroul statistic al țerii a adunat un material foarte bogat și prețios despre dezvoltarea institutelor de credit din țără, care merită și din partea noastră totă atențiunea, și deși, ca toate datele statistice, nu ne oferă un tablou de esactitate absolută, totuși ne dă o icónă aproximativ fidelă a stărilor economice.

Din acest material vast estragem de astădată datele referitoare la *economiele* populațiunii și observăm, că ținând cont de relațiunile noastre speciale, — am abstras cu totul dela instituttele de bani din capitala țerii și de la cassa de păstrare postală, cari cad sub considerațiuni cu totul divergente. Astfel vom considera *esclusiv numai băncile din provincie*, cari sunt mai înrudite cu instituttele noastre de credit și permit deci un studiu comparativ mai real.

Vom arăta în tabela ce urmăzează numărul și economiile (depunerile spre fructificare) ale institutelor *provinciale* din Ungaria la anii 1870, 1880 și 1890.

Anul:	Num. institutelor.	Depuneri în milioane.
1870	227	88.5
1880	535	225.—
1890	1105	409.5

Ținând cont deoparte de aceste cifre, iar de altă parte de numărul populațiunii în anii respectivi, suma economiilor depuse la institutetele provinciale din Ungaria a fost:

la 1870 —	6 fl. 65 cr. de fie-care suflet
„ 1880 —	16 „ 08 „ „ „ „
„ 1890 —	28 „ — „ „ „ „

Aceste sunt cifrele de mijloc pentru țera întregă. De-ore-ce însă relațiunile economice nu sunt egale în diferitele părți ale țerii și astfel aceste date nu permit o comparație destul de exactă cu relațiunile noastre speciale, vom cerceta mai departe, cum se împart sumele înșirate pe acele părți ale țerii, cari sunt locuite în preponderanță de populațiune română.

Din acest punct de vedere găsim, că suma economiilor a fost de fie-care suflet al populațiunii în florini v. a.:

La anul:	Dineoțe de Dunăre:	dincolo	Dineoțe de Tisa:	dincolo	Transilvania.
1870	8.25	7.75	7.87	5.77	3.06
1880	23.83	19.18	18.11	13.15	8.09
1890	37.47	31.33	27.42	22.40	17.89

Din aceste date vedem, că regiunile locuite de Români (dincolo de Tisa și Transilvania) sunt cele mai sărace în economii și mai târziu va trebui să ne convingem, că mai ales populațiunea română influențează în mod nefavorabil asupra acestor cifre.

Acésta ese la ivélă și dacă cercetăm datele biroului statistic mai în detail, după comitate. Anume găsim că cuota economiilor este mai mică în următoarele comitate românesci: Têrnava-mică (1.4), Alba inferiôră (4.1), Făgăraș (4.6), Hunedóra (5.7), Turda-Arieș (6.7), Caras-Severin (7.5), Selagiu (8.3), bogatul Torontal (14.7), apoi Sătmar (15.5) etc.

Singurele escepțiuni între comitatele locuite de Români sunt: Sibiu (69.0), Brașov (49.0) și Cojocna (42.3); știm însă, că explicația acestei aparițiuni escepționale este a se atribui

numeróselor bănci săsesci din Sibiiu și Brașov și celor maghiare din Cluș.

Din cele espuse aflăm, că economiile poporațiunii provinciale din Ungaria au luat un avânt surprindător și cresc în măsură foarte îmbucurătoare. Acéstă creștere dela 1870 la 1880 face 252.5%, iar dela 1880 la 1890 166%. Puțin îmbucurător este însă pentru noi Români, că părțile țerii locuite de poporul nostru, ne presentă în acéstă privință icóna cea mai nefavorabilă. Căci până când — la anul 1890 — cifra de mijloc a economiilor pentru țera întregă face 28 fl., pân' atunci scade „dincolo de Tisa“, unde locuesce o poporațiune română de aprópe 1.5 milióne, la 22 fl. 40 cr., în Transilvania cu poporațiune în mare majoritate românescă, la 17 fl. 89 cr. și în fine în comitate curat românesci ca Făgăraș, Hunedóra etc. la 5, ba chiar 4 fl. Tot atât de neîndestulitoare vor fi rezultatele cercetărilor noastre, dacă vom trece la băncile românesci, în a căror stare se reoglindeză rodul muncii economice a poporului nostru.

Luând de basă datele cuprinse în „Compasul românesc“ al d-lui Petrescu, (Anul III, 1895) găsim, că suma economiilor (depunerilor) administrate de băncile noastre, la 31 Decembre 1894 a fost de 10,722.538 fl. 80 cr. Repărtând acéstă sumă pe poporațiunea română a țerii de 2,591.905 suflete, găsim că suma ce cade pe 1 suflet român din depunerile administrate de băncile noastre face numai fl. 4.1, adecă d'abia $\frac{1}{7}$ din cuota mediă pentru țera întregă și nici $\frac{1}{4}$ a cuotei medie pentru Transilvania.

La acest rezultat puțin îmbucurător am ajuns, cu tóte că am luat de basă starea noastră dela 31 Decembre 1894, până-când cuotele celelalte sunt socotite după starea de sigur mai nefavorabilă a anului 1890, cu abstragere dela băncile din capitală și dela cassa de păstrare postală.

Să trecem acum la ceealaltă parte a cestiuunii și să cercetăm, întru cât băncile noastre, — în lucrarea lor de a conduce capitalele noastre disponibile la locul unde este necesitate de ele și unde se pot întrebuița în mod productiv, — țin cont de chiamarea lor specială, de asigurarea independenței noastre economice.

Capitalul administrat de băncile românești, disponibil pentru coperirea trebuințelor noastre de credit, este după starea din anul 1894, arătată în „compasul“ amintit, în total următorul:

Capital de acțiuni	2,370.444 fl. 53 cr.
fonduri de rezervă	591.558 „ 02 „
„ „ pensuni	120.480 „ 80 „
Depuneri	10,722.538 „ 48 „
Scrisuri fonciare	1,770.600 „ — „
laolaltă	<u>15,575.621 fl. 83 cr.</u>

din care sumă este a se detrage capitalul angajat în realități, efecte proprii și de rezervă, fonduri de garanță etc. 1,753.395 fl. 78 cr.

Mai rămân disponibili 13,822.226 fl. 05 cr.

Față cu această sumă băncile noastre au acordat următoarele credite:

Cambiale:	9,232.516 fl. 89 cr.
Hipotecare:	7,212.724 „ 17 „
Lombard:	<u>94.231 „ 40 „ 16,539.472 fl. 17 cr.</u>
deci cu	<u>2,717.246 fl. 41 cr.</u>

mai mult decât face capitalul nostru disponibil pentru trebuințele noastre de credit.

Acest plus reprezintă deci suma, cu care suntem angajați capitalului străin și înseamnă, că numai pe calea băncilor române fie-care suflet românesc din țară este dator străinilor cu preste 1 fl.

Să nu uităm însă, că la acest rezultat, fără îndoială deja în sine puțin îmbucurător, am ajuns numai pe lângă *premise sanguinice*, anume pe lângă presupunerea, că întreg capitalul administrat de băncile noastre este în aceeași măsură de proveniență română, în care elocarea lui s'a făcut tot în cercuri românești. Scim însă, că în realitate starea este cu totul alta.

Pe lângă toate acestea pasivitatea bilanțului economiilor noastre naționale ar fi încă relativ, și anume în vederea stărilor de mai nainte, destul de favorabilă, dacă ar eshauria deja cestiunea.

Nu este însă astfel.

Scim anume, că cea mai mare parte a institutelor noastre de credit și-a început activitatea numai în anii din urmă și atât din această cauză, cât și pentru insuficiența capitalului disponibil, publicul român avisat la credit este angajat din trecut, și se vede necesitat a se angaja încă și astăzi, la numeroase institute străine, astfel încât creditele acordate de băncile noastre reprezintă *partea neasemănat mai mică a datoriiilor*, cu cari poporațiunea română este angajată capitalului străin.

De altă parte este drept, că Românii figurează nu numai ca debitori, ci și ca creditori la bănci străine, și că este foarte însemnată suma economiilor românesci elocate la aceste institute. Dar ori-cât de însemnată ar fi, nu ajunge nici pe de parte suma debitului nostru față cu capitalul străin, și deși e imposibil a fixa în materia din chestiune cifre, fie numai aproximative, scim totuși, că în această privință bilanțul nostru economic-național este cu mult mai nefavorabil pentru noi, decât cel arătat mai sus.

Concluziunile, ce voim să le deducem din toate cele espuse sunt deci: că deși dezvoltarea noastră economică a luat un avânt îmbucurător și deși instituțiunile noastre de acest ram au schimbat stările noastre din trecut spre mai bine, — totuși băncile noastre mai au să săvârșescă o lucrare mare și au să-și concentreze atențiunea *mai ales* asupra acestei lucrări, pentru a-și îndeplini chemarea lor principală: emanciparea noastră economică de sub jugul capitalului străin.

Fără de a ține cont în prima linie de acest problem, băncile noastre din punct de vedere național-românesc nu au nici o îndreptățire de existență și mai ales nu au dreptul de a se numi *instituțiunii naționale*.

Și chiar în această privință s'a făcut pân' acum prea puțin.

E drept, că aproape toate băncile noastre proclamă în fruntea statutelor lor principiul: „*deșteptarea spiritului de economie la poporul român*“, dar rar vom întâlni și *fapte* pentru realizarea acestui problem.

Băncile nouă, d'abia înființate, umblă deja după credit, și la multe dintre ele vedem că reescomptul întrece nu numai capitalul și rezervele lor proprii, ci chiar și depunerile spre fructificare. Astfel și publicul nostru s'a învățat a privi în

bănci numai institute, cari dau bani, și a uitat că mai și *primesc* bani și trebuie să primescă pentru a pute da.

Nu ignorăm noi împrejurarea, că suntem un popor sărac, avisat din necesitate la capital străin, ci din contră scim că va trece încă mult timp, până când starea noastră economică se va schimba întru atât, ca din puterile noastre proprii să putem acoperi toate trebuințele noastre de credit. Admitem chiar, că pot veni timpuri, când va fi indicat de interesul nostru propriu de a căuta cu tot adinsul după capital străin, pentru a-l pune în serviciul dezvoltării noastre economice.

Însă între stările financiare actuale și mai ales între împrejurările noastre speciale, când capitalul străin pentru noi este atât de scump, încât prin învîrtirea lui d'abia putem produce atât cât ne costă pe noi, când astfel creditul de care ne folosim, încetă a fi întru adevăr productiv, — astăzi dependența noastră dela capitalul străin este un adevărat jug economic, care trebuie să căutăm a ni-l ușura cu toate mijlocele posibile.

Și nu sîntem, cel puțin nu cu totul, lipsiți de asemenea mijloce.

Cel-ce cât de puțin este orientat asupra stărilor noastre economice va ști, că la poporul nostru zace nefolosit și fără a produce ceva, un capital latent foarte însemnat.

Țăranul român, exploatat fără cruțare de lumea întregă, și-a pierdut — în afaceri de bani — totă încrederea față de alții și ține că numai „ce'i în mână, nu'i minciună“. Din această cauză, dacă tîmna ajunge la bani și știe că primăvara va avea lipsă de ei, îi ține în fundul lăzii, în patele patului, în valuri de pînză, ba de multe-ori chiar îngropați în pămînt, și cu toate că pe lângă această manipulațiune de nenumerate-ori i s'au pierdut, furat și prăpădit paralele, n'a învățat și alții n'au umblat să-l învețe să-și asigure economiile în mod mai rațional și mai productiv. Un alt sistem al economiei „naționale“ a țăranului român mai este apoi, mai ales în părțile bănățene, că aproape la fie-care casă se ține o sumă când mai mică, când mai mare, în monete de aur și de argint, cari în cas de necesitate se *amanetéză* solvind proprietarii 10—12% interese pentru împrumuturi luate pe bani buni.

Sumele, ce sub aceste și alte modalități zac improductive la poporul nostru dela țără, reprezintă un capital foarte însemnat, care fără îndoială trece mult peste maximul creditului, ce băncile noastre cu mari jertfe și necazuri și-l pot câștiga din isvóre străine pe calea reescomptului. Și acest credit de reescompt planază asupra băncilor noastre ca sabia lui Damocle, încât neîntrerupt trebuie să fie cu frica în sin și să se gândească, că li se va abdice prietenia când lumea le va fi mai dragă.

O altă parte, de asemenea foarte însemnată a economiilor noastre, este elocată în mâni străine, parte din rîvnă la câștig mai mare — la diferiți speculanți, parte din indolență și pôte și din lipsă de încredere față cu institutele noastre înființate d'abia ieri alaltăieri, — la numeroșele bănci străine din părțile românesci ale țerii.

Cu ocasiunea falimentelor mari, cari în Novembre 1894 au sguduit piața Sibiului, s'a văduț, că cele mai mari pagube le-au suferit țeranii români, cari pentru a căpăta cu 1—2% interese mai mari, și-au scos depunerile elocate la bănci și le-au dus la speculanți străini.

Alții iar, cari din încredere față cu institutele vechi străine și-au elocat economiile lor la aceste bănci, le lasă și mai departe în mâna lor, pentru-că institutele noastre fiind încă tinere și de multe-ori conduse de ómeni noi și necunoscuți, nu și-au putut câștiga încă încrederea publicului. Dar această lipsă de încredere își are explicația de multe-ori nu numai în noutatea întreprinderilor noastre ci și în greșelile, ce s'au făcut la unele bănci românesci. Căci și între băncile noastre s'au aflat de acele, cari după un an doi de activitate s'au grăbit a da salarii, tantieme și dividende grase, și pe lângă neglijerea rezervelor lor a-și esploata clientela după sistemul institutelor străine și astfel nu au documentat acel grad de soliditate, care le-ar fi putut câștiga încrederea publicului. E drept, că sînt numai escepțiuni, de cari vorbim, dar aceste escepțiuni au avut o înriurire daunósă asupra întreg aparatului nostru de institute financiare.

Credem deci, că băncile noastre, dacă aspirază la rolul și însemnătatea unor *instituiuni naționale*, trebuie înainte de tóte să nisuiască spre delăturarea scăderilor atinse pentru a asigura

publicului român, avisat la credit, toate economiile noastre disponibile și prin aceste independența economică a poporului nostru.

Să nu se mulțămiască cu accentuarea principiului despre „deșteptarea spiritului de economie în poporul român“, ci să și lucreze cu totă serioșitatea în această direcțiune. Prin agențiile lor, cari și de altmintrelea sînt în cea mai mare parte în mâinile preoților și învățătorilor, deci ale celor mai chieși sfetnici ai poporului, să stăruiască pentru luminarea publicului nostru, pentru educațiunea lui economică; prin înlesnirea cu toate mijlocele posibile a procedurii referitoare la depunerea economiilor și la replătirea lor, să ușureze dezvoltarea acestui ram de afaceri și în fine prin cea mai strictă soliditate, prin delăturarea tuturor momentelor, cari le-ar pute prezenta în lumina unor întreprinderi de pură speculațiune, să-și câștige încrederea publicului.

În acest înțeles am dat articolului de față titlul de: *Economia „națională“.*

STATISTICA SANITARĂ PE ANUL 1894.

Statistica nu descopere nimica nou, ea scote numai realul la ivelă, punându-l în bună ordine, ca să-l poți vedé cel-ce are ochi și priceperca cuvenită. Astfel statistica financiară și agricolă ne dá icóna averii unei țeri, iar statistica sanitară scote în relief puterea de viață a unui popor.

E bine și absolut de lipsă, ca și noi Românii transilvăneni să ne mai ocupăm câte odată cu statistica; iar ne-fiind noi în stare a o compune înșine, să studiem lucrarea altora.

Mai de căpetenie este statistica sanitară, pentru-că mai ântâiu trăiesce un popor, urmând celelalte — așa dicënd — cu o consecuență naturală.

În timpul din urmă a apărut *statistica sanitară a României de Dr. Felix* și cea a *Ungariei* pentru anul 1894, în care țeri locuesce majoritatea poporului român. Amëndoué ne intereséză în măsură egală, căci numai la olaltă ne pot dá icóna fidelă a progresului sau regresului sanitar al Românilor.

Să constatăm cu bucurie încă dela început, că în amëndoué regatele serviciul sanitar a făcut în anii din urmă progrese însemnate. S'au sistemisat cercurile sanitare, inzestrându-se după puțință cu organele necesare, s'a înmulțit personalul sanitar, spitalele, stațiunile de cură etc. Dar cu toate acestea starea sanitară a populației nu prea este mulțămitoare; căci bólele molipsitoare seceră încă cu grămada jertfe între copiii

nevinovați, sifilisul nu scade de loc, tifusul și malarîa (mai cu samă în România) graséză în multe locuri.

Dar sê vedem câteva cifre, pentru-că ele vorbesc mai elocuent și mai convingător, decât vorbele simple. Voiu considera mai mult pe cele din România după Dr. Felix, referindu-se cele din Ungaria în mare măsură și la alte popóre.

Au murit în decursul anului 1894 de bóle infecțioase în România 8841 indiviđi, iar în Ungaria 36,600. (Pentru orientarea cetitorilor notez, că între populațiunea României și a Ungariei e proporția ca 1 la 3.) Cele mai multe decese sunt cauzate de scarlatină și anghina difterică, mai puțin vinovate sunt pojarul, tusa măgărăscă și lăngórea.

De amintit e, că în România s'au constatat în anul 1894 și 32 cazuri de lepră, care în Ungaria nu se află.

O bóla în consecuențele sale primejdiosă este conjunctivita granulósă (trachomă), a cărei vindecare radicală recere un tratament îndelungat și o răbdare exemplară atât din partea medicului cât și a bolnavului. Ea e din cale afară lipiciosă și de sigur pricinuesce orbirea multor mii de indiviđi, cari devin apoi o plagă socială. În anul 1894 au fost 443 persoane internate cu trachoma în spitalele României, consultațiuni s'au dat la 5431 bolnavi ambulanți; iar în Ungaria s'a constatat trachoma în 24,227 de cazuri. Acestea sunt cifre enorme!

Un morb de asemenea *forte periculos pentru societate e sifilisul*, care — durere! — se sporesce din an în an. Statistica României pe 1894 ne arată 8061 de persoane infectate de siflis, cari 'și-au căutat sănătatea în spitale, iar 41,615 persoane au luat consultații medicale ca bolnavi ambulanți. Numărul sifliticilor în Ungaria nu se póte spune exact, de óre-ce în lucrarea oficiósă datele nu sunt sumate; că nu e mic, se póte vedé din împrejurarea, că în unele regiuni ale țării a trebuit sê se instaleze spitale speciale. Atât statul român cât și cel ungar are prescripțiuni anumite contra sifilisului: dar ele nu vor aduce róde, până-ce nu va sta și societatea într'ajutor și nu-'și va *ridica moralul* în vederea înspăimântătoarelor urmări, ce are sifilisul.

Ca bóle — aș puté díce — proprii României sunt de însemnat paludismul (frigurile), cu formele lui acute și chronice, și pelagra. Cea dintâiu e cauzată de evaporațiunile bălților și mlăștinelor puturose, ce se află în multe părți ale României; iar cea din urmă este „bóla miseriei, cauzată prin porumb stricat“. Améndouă răpesc multe jertfe și fac o mulțime de ómeni incapabili de lucru.

Multe din remediile propuse de Dr. Felix pentru combaterea paludismului n'ar strica nici la noi, în special regularea unor ape curgătóre, cari an de an se revarsă, curățirea și pardosirea stradelor și curțiilor etc.

E dureros a constata după lucrarea doctorului Felix, că în România sunt comune, unde ómenii își stâmpără setea din gropi, numite „bêuturi“, umplute cu apă de plóia, care în decursul vremii se clocesce și devine un

cuibar de miliarde de microorganisme. Sunt de plâns bietii ómeni! Și ar fi cea mai de căpetenie datorință a statului, ca să pună odată în lucrare proiectul pentru sfredelirea fântânilor artezice, despre care — dacă nu me înșel — a fost mai de multe ori vorba cu privire la Bărăgan. În Ungaria s'au construit în anul din chestiune 231 fântâni artezice și 281 fântâni adânci, ce e drept aprópe exclusiv pe speșele comunelor. În România comunele rurale sunt slăbuțe, nu pot risca sume mai mari, trebuie neapărat să le vină statul în ajutor. Construirea astorfel de fântâni ar aduce cu sine, că țeranul capătă o apă de beut bună, că „bëuturile“ ar deveni superflue, s'ar delătura — curățind totodată și aerul de o mulțime de miasme.

Combaterea pelagrei, care dă României o mulțime de alienați, e o chestiune sanitară greu de rezolvat, căci ea e totodată și o chestiune economică. Nu e destul să spui țeranului, ca să nu cultive porumb acolo, unde nu se póte cóce în tot anul, și să dai ordin, ca porumbul umed să se usce în cuptóre: „*Trebuie să-l instruim, să-i înlesnim cultura cerealelor superioare și a altor plante*“, ȓice Dr. Felix. În adevr, dacă statul și reuniuni sociale ar împărți între țerani grâu de tómnă, sęcără și cartofi ca sëmënță, și i-ar sili apoi să le cultive an de an, pe lângă că s'ar combate cu efect pelagra, s'ar face și un progres economic-cultural.

Mai amintim din cartea d-lui Felix chestiunea alcoolismului, care și la noi e tot așa de arđetőre ca și în România, pentru-că se lășese mereu. Consumarea abusivă a beuturilor spirituóșe „*vatemă grav viața fizică, morală și intelectuală, prosperitatea poporului*“. Trebuesc deci căutate căile și mijlócele, cum s'ar poté combate mai cu înlesnire.

Dr. Felix trece în revistă berea, vinul, rachiul, spirtul rafinat și brut, bazamacul, respective efectul acestor beuturi asupra organismului, amintesce monopolul spirtului etc., și ajunge la concludsiunea, că *monopolul cărcimelor* ar fi cel mai buu mijloc pentru combaterea abususului de alcool.

„Causa principală a alcoolismului — ȓice Dr. Felix — este aviditatea cărcimarului, care se servă de tóte mijlócele posibile pentru a sporí consumul de spirt, trebuie să cerem dar dela cărcimar óre-cari garanții morale. Șeranul merge la cărcimă pentru ca să petrécă, să se întâlnescă cu pretini, acolo trebuie însă să consume. Putem să cerem, ca localul cărcimei să fie curat, ca să se vëndă în acel local nu numai beuturi alcoolice, ci de preferință cafea, ceaiu, apă gazóșă, chiar bragă, pentru-ca nimeni să nu fie silit să bea rachiu. Dar aceste condițiuni le va implini mai lesne o cărcimă a regiei monopolului, fie monopolul statului, fie al comunei, după sistemul dela Gothenburg (Svedia). Cărcimele unei asemenea regii sunt încredințate unor cărcimari-funcționari, cu léfă fixă independentă de trafic. Beuturile alcoolice se vënd în comptul regiei, cafea și ceaiu în comptul particular al cărcimarului, care nu este

dar interesat, ca să vîndă rachiu, care trage însă un câștig personal dela vîndarea de cafea, ceaiu, bragă, apă gazoasă. Un asemenea cărcimar-funcționar nu va mai permite consumația escesivă de spirt, nu va mai da rachiu la persoane deja aflate în stare de beție, nu va vinde beuturi pe datorie, nici pe amanet, nici în contra produselor, el va păzi mai bine de cât cărcimarii de astăzi prescripțiunile regulamentelor de poliția cărcimelor, în ceea ce privește orele, când cărcima trebuie să stea închisă. Regia monopolului poate lesne micșora numărul cărcimelor și prin urmare ocasiunea de a se bea“.

Între împrejurările actuale ar fi acesta un remediu aproape ideal. Statul ar perde eventual câteva milioane de franci, dar în schimb națiunea va obține o valoare îndecită în forță vie. Iar nația românească în primul rând de forță are lipsă.

Pe lângă monopolul cărcimelor se mai recere conclucrarea învățătorului și învățătoarei. *„În școlă trebuie să se povățuiască copiii mai mari despre faptul, că spirtul este o otravă, care întunecă mintea și prăpădesce corpul, care îndemnă victima lui la crime și cauzează sărăcie“.*

Un alt medic, Dr. Nagy din Budapesta, care s'a ocupat cu sporierea alcoolismului în capitala Ungariei, face următoarele propuneri pentru combaterea beției: 1. delăturarea sărăciei (—minunată dorință! —); 2. îmbunătățirea stărilor sanitare; 3. generalisarea civilizației și instrucției; 4. mărginirea producțiunii alcoolului; 5. să se vîndă numai spirt curat; 6. dare urcată pe alcool (— fără efect, dovadă monopolul spirtului din Ungaria —); 7. pedepsirea beției, și 8. mărginirea orelor de cărcimărit.

România posedă 1413 medici și chirurși, iar Ungaria 4280. Numărul moșelor diplomate e în Ungaria 7981, iar în România abia 656, un număr prea mic, dacă vom considera serviciul greu și împreunat cu mare răspundere, ce ele împlinesc.

În România au funcționat în anul din chestiune 132 spitale și ospicii publice cu 5418 paturi, 12 asile private de infirmi și bătrâni 11 spitale și ospicii ale comunității israelite și 3 case de sănătate private; în Ungaria sunt preste tot 334 spitale, numărul paturilor nefind evident.

Din cartea domnului Dr. Felix un lucru nu pot vedé, anume: dacă este în România lege pentru supraveghierea infirmilor și a copiilor dați la doică. Acesta e o chestiune socială și sanitară de importanță, pentru-că este sciut, cum infirmii se maltratează de unii îngrijitori neumani, ca să le moștenescă apoi averea; iar de altă parte mulți copii ilegali se dau la doică cu gândul rezervat, că vor fi rău grijiți și vor perî. Întruducerea unei controle a infirmilor și copiilor dați la doică, ar fi la loc.

Îmbucurător e faptul, că căsătoriile se sporesc în România mai cu samă la sate. Dar trebuie să ne inspire seriöse îngrijiri constatarea, că elementul român nu ține pas în creștere cu cel străin, în special ovreesc: Românii pier relativ mai mulți decât străinii. Drul Felix ȃice, că pricinele acestei nefavorabile relațiuni sunt mai mult de natură economică, decât higienică,

Străinii sunt meseriași și negustori, au deci un traiu ușor și bun; Românul însă nu prea se îndeletnicește cu aceste cariere și are de regulă un traiu năcăjit și rău.

În privința acésta nu ne putem nici noi, Românii din Ungaria, lăuda; căci și la noi elementele străine se sporesc rapid și ne strîmto-réză pretutindenea.

Este deci timpul suprem, ca să aflăm remediile de lipsă pentru întărirea economică a poporului nostru, prin care i se va înlesni traiul și i se va mări forța de rezistență. Atunci natalitatea lui va crește, iar mortalitatea va scăde. În consecuență se va îngreuna traiul străinilor și sporirea lor nu va fi de loc îngrijitoare.

Dr. *Beu.*

CONCURS LITERAR.

La 1 Novembre 1894 Asociațiunea transilvană a publicat un concurs literar cu următoarele premii:

1. 200 fl. pentru cea mai bună lucrare asupra subiectului: Rezultatele comasării cu privire la țeranul român din Transilvania;
2. 300 fl. ca ajutor pentru acoperirea speselor de tipar pentru un manual de învățământ pe séma școlélor medii;
3. 200 fl. pentru cea mai bună lucrare despre „dietetica popo-rală, cu considerare la modul de viețuire al țeranului român.“

Până la terminul fixat (1 Octobré 1895) au întrat pentru fie-care premiu câte doué elaborate, cari cu concludul Comitetului central Nr. 161 din 3 Octobré a. tr. s'au predat spre censurare D-lor On. Tilea, V. Onițiu și Dr. G. Vuia.

D. V. Onițiu, directorul gimnasiului român din Brașov, terminând deja la începutul anului curent censurarea elaboratelor întrate pentru premiul al doilea (manual de școlă), comitetul central la propunerea D-Sale a decis în ședința din 6 Februarie a nu premia nici una dintre lucrările sosite.

Lăsând să urmeze raportul D-lui Onițiu, care a fost acceptat întru tóte de comitetul central, mai amintim, că în zilele din urmă a sosit și recensiunea D-lui Dr. G. Vuia asupra elaboratelor întrate pentru premiul al treilea și astfel comitetul în proxima ședință va puté decide și cu privire la acésta parte a concursului.

Domnul Onițiu scrie:

Raport.

Onorat comitet!

Prin hârtia Nr. 489—1895 a onoratului comitet al Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, am fost

rugat ca să fac recenziunea celor 2 lucrări întrate la concursul de 300 fl. pentru un bun manual destinat școlilor medii. Aceste două lucrări sunt:

1. „Vięta și scrierile lui *Virgiliu Marone*“ avęnd devisa „Știința e tezaur neprețuibil“ și textul adnotat al *Aeneidei*, și

2. „*Laocoon*“ de Lessing, traducere de Lucreția Suciu.

În cele următoare am onorul a prezenta părerea mea asupra opurilor citate.

I.

Vięta și scrierile lui P. V. Marone și Aeneida.

Lucrarea acęsta voluminoasă și făcută nu cu puțină osteneală se compune dintr'o :

a) *Întroducere*, în care după o scurtă reprivire asupra literaturii latine anterioare lui Virgilius, apoi asupra timpului, în care a trăit poetul, — ni se dă biografia lui, înșirarea operilor lui, cuprinsul și aprețierea acestora; —

b) *Textul latinesc al celor 12 cęnturi a Aeneidei cu adnotațiuni comentătoare — explicative*, menite de-a înlesni școlarilor înțelegerea și traducerea textului.

P. Virgilius Maro este unul dintre autorii de căpeteniă, și îndeosebi Aeneida lui, una dintre lecturile cele mai însemnate din sfera filologiei latine în gimnasiu, — și astfel nu încapе îndoială, că lucrarea prezentată coręspunde stipulațiunii din concursul, care s'a publicat pentru un „manual de învățământ pe sama școlilor medii“.

Ręmâne să se constate numai, dacā în acest manuscris ni se dă un „*bun*“ manual pe sama școlilor medii, — a dōua stipulațiune din concurs.

Un manual bun de școlă este a se judeca totdeuna din 2 puncte de vedere: a) dacā aceea ce se dă în el *în fond* este esact, în concordanță cu rezultatul cercetărilor științifice speciale în acel ram de știință, — și b) dacā *în formă*: ca metod, ca concepție, ca stil, pōte contribui la înaintarea scopului educativ-instructiv al școlei. —

Și la un manual de școlă considerațiunea a dōua este de cea mai mare importanță. În fond de obicei se presupune că cine scrie un manual pentru școlă, nu va da școlarilor cunoștințe false și neesacte, — dar în formă durere sunt a se face la cele mai multe manuale obiecțiuni serioase. —

Manualul de față intră și el în cadrul celor din urmă. În *fond* (datele biografice, bibliografice, aprețierea lui Virgiliu, textul latin, comentarul) nu am ce observa, — de și trebuie să amintesc, că nu am avut timp de a studia textul latinesc întreg cu tōte adnotațiunile sale, ci am controlat numai partii din diferite părți. Dar în *formă*, am să relevez defecte fōrte însemnate, cari nu vor putę permite tipărirea acestui manual de cătră Asociațiunea transilvană — cel puțin nu în forma lui de ađi. —

Am fi așteptat, ca autorul să ne fi dat și o prefață, în care pe lângă indicarea isvórelor, pe cari le-a folosit, să ne fi arătat principiile directive, de cari a fost condus la alcătuirea cărții sale, relevând pe ce anume a pus pondul principal în adnotațiunile sale, ușurând astfel profesorilor folosirea cărții, iar nouă făcându-ne cu puțință de-a judeca mai lesne, dacă avem de-a face cu un pedagog sau numai cu un compilator, lipsit de pretenții mai înalte.

Cetind partea introductivă (tabloul literar, viața și scrierile lui Virgilius), ne convingem îndată, că autorul manuscriptului nu ne-a dat o prefață metodică din cauza, că însuși este lipsit de principii pedagogice. Despre ce-ți lipsesce nu ai ce dice. —

O carte de școlă nu póte avé un defect mai mare, decât confusiunea espunerii, lipsa perspectivei clare asupra punctelor marcante ale materialului de învățământ prezentat de autor, în jurul cărora se grupează în mod natural tot ce e secundar, dar neapărat.

Manualul de față are acest defect. Cine cetesce „viața și scrierile lui Virgilius“ nu-și póte face o imagine despre viața și activitatea poetului. Espunerea este asemenea manierei cronicelor, în cari considerația principală și exclusivă este de-a releva ordinea cronologică a evenimentelor, iar nu nexul organic al lor. Nicăiri nu ni se scot la ivélă punctele marcante din viața poetului, în jurul cărora să se grupeze evenimentele laterale din viața lui, pentru ca icóna vieții lui să ni se pótă fixa în memoriă. Ar fi o tortură într'adevăr incuisională a pretinde dela școlari, ca se învețe acésta confusie de date și ce e mai mult: s'o țină în minte.

Confusiunea, acésta notă supărătoare a „Vieții și scrierile lui V.“, se manifestă și în împrejurarea, că autorul pare în multe locuri a uita obiectul, despre care și-a propus să vorbească. Lucrarea în cele mai multe părți ale sale pare a fi istoria împératului Octavianus-Augustus, iar nu a lui Virgilius, — căci datele despre viața și activitatea acestuia ni-se dau numai ca întreruperi întreșesute în viața și faptele lui Octavianus.

Astfel partea acésta a opului — cea mai originală — ni se presintă din punct de vedere pedagogic cu desévîrșire greșită. Cum vom puté obicinui pe școlari la claritatea de gândire și scriere, dacă manualul ce îl dăm în mână e rodul unei gândiri confuze?

Dar pe lângă tóte acestea cartea are o scădere și mai mare: *limba*, în care e scrisă. —

Slavă Domnului ajuns'am și noi Românii la finea seculului XIX până de-a avé o limbă literară, de care ne folosim în graiul viu și în scris noi, cei cari facem parte din stratul cult al némului nostru. Ađi s'a cristalisat deja acésta limbă literară prin scrierile unui C. Negruzzi, V. Alexandri, A. Odobescu, T. Maiorescu, M. Eminescu, I. Slavici și alții așa, încât ađi nimeni nu mai póte face încercări reacționare de a se

folosi în scrieri de o limbă, pe care mulțămită tresviei națiunii noastre, nu o mai găsești decât în piesele fosile ale cabinetelor de anticități literare.

Pentru autorul nostru par a nu fi existat numiții scriitori, cari ne-au creat o limbă literară plină de vigore și farmec.

Câte-va exemple culese de pe acelea 7 pagini ale „Vieții și scrierilor lui Virgiliu“ ne vor convinge despre adevărul aserțiunilor noastre.

Autorul nostru nu cunoșce cuvântul „model“ primit în tesaurul limbei noastre literare de ađi. El ăice „*mustră*“. Asemenea ăice „*vóia*“ în loc de „*voia*“, „*jucăreia*“ în loc de „*jucăria*“, „*aludu*“ în loc de a face alusiune, „*vividă*“ în loc de „*vioiu*“, „*precelinte*“ (?) în loc de calități „*distinse*“, — „*bun*“ în loc de „*moșiă*“ — „*representație*“ în loc de „*mod de expunere*“, — „*nu-i restete*“ în loc de „*nu-i rămase*“, etc.

Dacă materialul său lexical nu e scos din dicționarul limbii noastre literare de ađi, tot atât de străine sunt frazele lui. Exemple:

„ei se îndestuliau a da *limbei puțin tocite* unele *întorsături*“, o frașă aprópe fără înțeles esprimată verbal după frasa germană: „*sie begnügten sich der noch wenig geschliffenen Sprache einige Wendungen zu geben*“.

„Pentru ca săși completeze studiile *să fi mers* la Roma“, — în loc de „se ăice (se crede, se presupune) că a mers la Roma, pentru ca etc.“ — iarăș un germanism: „*er soll sich nach Rom begeben haben*“.

„Fură *răpiți de* moșiile lor cetățenii“, — frasa acésta (trecând preste topica străină limbii române) românesce însemná că „moșiile au răpit pe cetățeni“, un non sens. Autorul însă vrea să ăică: „Cetățenii au fost despoiați de moși“, sau „Cetățenilor li s'au răpit moșiile“; pentru de a scóte acésta însemnare a frașei trebuie să ne cugetăm iarăș la frasa germană de un stil cam vulgar: „*Die Bürger wurden von ihreu Gütern beraubt*“.

Autorul nostru ăice „*Compunându-se* lucrul prin pacea dela Brundusiu“, folosind verbul a „compune“ după latinescul „*componere*“, care românesce în sensul de sus se esprimă cu „a aplană“, „a aranja“.

Consemn fără comentari încă următórele:

„Octavian începu a *afecta* (=a dori) pe față onoruri divine“. —

„Începu o censură *in respectul curățirei* ordinelor;

„noua direcțiune ce inaugurase în *literatura poesiei*;

„cum-că Octavian a fost destinat de ăitate pentru acésta *se pare* (în loc de „apare“) atât din norocul său neschimbat, cât și etc.“

„(Virg.) își însuși *întorsăturile* și fineța poeților greci de *mustră*, dede *representației* sale plinătate, eleganță și demnitate“.

„Aflătóriul acestui soi de poeme a fost“;

„Un codru, care *ocurge* mai adese ori în ecloge“; —

„Dela *cele mai jóse trepte*“.

O astfel de limbă nu cualifică manualul pentru școlă.

Dacă mai amintesc și de ortografia proprieă a autorului, care nu vrea să țină cont de ortografia academiei, ci scrie un amestec bizar de ortografiă fonetică și etimologică, mie până acum necunoscută, — cred că am relevat acele defecte, cari nu permit, ca acest manual — cel puțin în forma lui de ași — să fiă premiat de Asociațiunea transilvană. —

II.

Ce privește traducerea lui „Laocoon“ de Lessing, ea este în genere bine succésă, dar nu e în înțelesul concursului „manual de școlă“. Cu toate acestea eu ași recomanda tipărirea acestei bune traduceri, ca fiind o carte ajutătoare, foarte folositore și de trebuință pentru școlarii nostri dela gimnasiu, dacă s'ar înainta manuscriptul complet, căci lipsesce din traducere cap VIII—XIII inclus. adecă a treia parte din întreg. —

Până la înaintarea manuscriptului complet, se înțelege, o propunere definitivă nu se pôte face, cu atât mai puțin se va puté aduce asupra ei un conclud în merit de cătră Onoratul Comitet al Asociațiunii transilvane.

Brașov, în 8 Ianuarie v. 1896.

Virgil Onișiu,
director gimn.

„ROMÂNIA AGRICOLĂ“.

Sub acest titlu și cu motto: „sărac în țeră săracă“ a publicat dl *Dr. George Maior* întâiu în „Gazeta Transilvaniei“, pe urmă în o broșură separată, un studiu economic despre România. Persóna autorului — fiind de o parte profesor de agricultură, iar de altă parte timp mai îndelungat expertul unei societăți de bani în afaceri financiare agricole, — ne dă deplină garanță, că descrierea e fidelă și ne arată adevărata situațiune agromonică din România, deși cetirea acestui studiu important a făcut asupra mea impresiunea, că autorul vede lucrurile cu mult mai *negre* de cum sunt în realitate.

Legătura de sânge cu frații din România, raporturile nóstre economice și finanțiare cu țera vecină, mă îndémnă să scot în relief datele mai momentóse din acest studiu și, încât îmi permite cadrul acestui articol, să fac o paralelă între starea noastră economică și a celor din regat.

Înainte de a intra însă în meritul obiectului observ, că și în România ca și în alte țeri agricole, basa raporturilor economice a fost *feudală*, și anume: țera mai întregă era parte proprietatea statului, parte a singuraticelor familii alese, iar țeranii, muncitorii pământului, erau fără pământ, fără proprietate. Ei lucrau un anumit cuant de pământ după puterea numărului membrilor familiei și a vitelor ce le aveau, iar ca resumpărare a productului câmpului lucrat de dinșii, erau datori, după de-

finițiunea regulamentelor țării, a presta proprietarilor cam 20—25 Țile de lucru la an, și a da o anumită dijmă din produsele avute.

Eliberarea Țeranilor s'a făcut prin o lege specială la anul 1864, când împărțindu-se Țeranii în trei clase, cei din Muntenia au primit: clasa I 11 pogóne, clasa II 7½ și clasa III 4½ pogóne, media 8 pogóne, ca proprietate privată; celor din Moldova li-s'a dat cam 16, 11 și 7, media 11 pogóne, drept proprietate. — Afară de acest teritoriu au mai primit și puțină pășune anume: numai pentru 3 vite (2 boi și o vacă) de familiă. Din păduri nu li-s'a dat. Proprietarii au fost desdaunați pentru lăsarea acestui teritoriu pe sēma Țeranilor din partea statului, și statul a încassat suma desdaunărilor dela Țerani în timp de 15—20 ani. — În raport cu eliberarea Țeranilor din statul nostru, cei din România au fost în defavor, pentru că abstrăgēnd dela împrejurarea, ca desrobirea celor din urmă s'a făcut de abia cu 16 ani după a noastră, — au primit și pământ mai puțin. — Principiul fundamental al eliberării a fost deosebit, pentru-că pe când dincolo de munți, fără privire la pământul ce l'a lucrat Țeranul, s'au stabilit 3 clase și pentru fiecare clasă s'a fixat numărul de pogóne arătat mai sus, la noi a rămas Țeranul în 1848 în posesiunea intravilanului și a tuturor pământurilor, cari le lucra în timpul acela. — Afară de aceea despăgubirea proprietarilor pentru serviciile, ce le făceau și aici Țeranii, s'a făcut din partea statului, iar nu numai din partea Țeranilor desrobiți; mai departe la noi media unei sesiuni jobăgesi în Ardél a fost cam 25 jughēre.

Au primit și ai noștrii pășune, deși nu multă, dar tot mai bine decât pentru ținerea alor 3 vite, iar pădure după împregiurările locale dela ½—6 jughēre.

Dar împregiurarea cea mai rodnică la noi, față de România a fost: *stabilitatea* Țeranului, proclamată aici prin deosebite legi. Multele revoluțiuni Țerănesce de o parte, iar de altă parte organizația mai timpuriă a statului nostru, a adus cu sine încă de pe timpul domnitoarei Maria Teresia fixarea stabilității Țeranului, în urma căreia proprietarul mare îi era oprit a alunga pe supușii sei din casă și moșiă sau a-i permuta din un sat în altul; — pe când în România, carea fu expusă și în secolul acesta încă deselor invasiuni străine, proprietarul avea voia a aduce în moșiă sa, din ori care parte a țării prădate, clăcași din altă a sa moșiă, prin ceea-ce a suferit mai mult progresul economic, pentru-că, nefind Țeranul stabil, ci în continuu cu casa în spate, nu s'au putut forma și întări satele, nu s'a putut pune basa unei culturi economice, nu s'au putut face plantage și altele.

Și aici țin sē mai amintesc încă o împregiurare culturală, nouă foarte favorabilă față cu stările din România. Înțeleg starea culturală a preoțimei. Precum i-se ascrie în Prusia „Schulmeister-ului“ tot meritul întru întărirea și progresarea împărăției, așa avem și noi a mulțami preoțimii noastre, pe lângă deșteptarea și ocrotirea simțului de conservare a na-

ționalității noastre, și mult-puțina înaintare economică a poporului nostru. În cea mai mare parte cu cultură academică, ba mulți cu cualificațiune superioară de 2 facultăți academice, starea preoțimii noastre nu se pôte asemăna cu deplorabila stare culturală a preoțimii din România. Eșită din popor, de o parte ne dă sucrescența cea mai sănătósă a inteliginții noastre, iar pe de altă parte în atingere continuă cu poporul, în urma culturii sale are înriurintă deplină asupra lui, pe când în România poporul nu pôte vedé și stima în preotul seu pe conducătorul intereselor sale economice-culturale.

Numai după aprețierea acestor împrejurări nefavorabile pentru România putem înțelege tabloul negru, ce ni-l presintă autorul în broșura sa despre starea agricolă a României.

Și acum sē trecem în meritul studiului.

Agricultorii în România autorul i împarte în mai multe clase și anume în: *proprietarii* (mari), *arēndașii* moșiilor întinse, *moșnenii* (răzeșii), *țărani ohabnici*, *mocanii*, *țărani* (clăcașii) și *țerlașii*. Aceste clase de agricultori se disting parte prin natura proprietății, parte prin starea socială și metoda economiei lor. Astfel *moșnenii* în Muntenia, *răzeșii* în Moldova, sunt partea cea mai importantă a populațiunii, cari de sute de ani forméză razimul cel mai tare al țărilor românesce. Ei ocupă pôlele Carpaților în întreg șirul munților, tocmăi ca și dincóce în statul nostru. O populațiune bastinașă, ómeni cu stare independentă și cu proprietate veche liberă, de present în mărime de 30—100 pogóne pro familiă. Cele mai renumite vii și podgorii sunt în mánile lor. Sunt agricultori și cultivători de vii cei de pela pôlele munților, iar cei ce locuiesc mai sus, la munte, trăiesc din prăsirea vitelor, precum și din cultivarea prunilor și fabricațiunea țuiceii.

Sunt ómeni cu órecare cultură, mai toți au învățat carte.

Țărani *ohabnici*, iarăși cu proprietate veche liberă, mai mică ca a moșnenilor, dar mai mare ca a clăcașilor împroprietăriți, sunt reslățiți pe la Călărași — Ialomița și pe Dunăre în sus, se ocupă mai mult cu crescerea vitelor, vite mici mărunte, réu ținute, date și iarna la pășune în Baltă.

Mocanii sunt locuitorii de la pôlele munților dincóce de Carpați, cari cu ciređile lor de vite și cu turmele de mii de oi erau și în parte mai sunt în continuu în peregrinagiu prin 2—3 țeri, și dintre cari mulți s'au așezat prin România, parte ca proprietari mari, parte ca arēndași mari, ținēnd dînșii și acum în țera întregă cele mai multe și relativ mai frumoșe vite.

Țărani, sau *clăcașii*, împroprietăriți la 1864, forméză massa poporului din România. După cum am vėđut, eliberați cu moșiă puțină și aceea împărțită între copii și nepoți, au devenit în mare parte muncitorii simpli ai proprietarilor mari și ai arēndașilor.

Acum deabia în posesiunea alor 2—3 pogóne, fără pășune îndestulítóre, lucră în parte pământurile boieresci și fac clacă ca și înainte de

eliberarea proprietarilor. Fără independență materială nu au nici putere productivă spre regenerarea populațiunii.

Terlașii sunt mai rău decât țeranii stabili. — Fără casă, fără masă sunt vecinic pe drum. Sunt mici colonii de 20—30 familii de lucrători, cari se mută cu cățel și purcel de pe o moșiă pe alta, luând în lucrare, după puterea brațelor și vitelor, anumit cuant de pământ. — Duc o vieță nomadă, semisălbatică, fără biserică, fără școlă, — ședând în hurube de pământ și corturi.

În aceste clase se pot împărți agricultorii din România.

Înainte de a descrie starea actuală a agronomiei, iarăși trebuie să anticipez ceva despre mijlocele auxiliare economice ale țării.

Între aceste primul loc îl ocupă mijlocele de export și import, cari în România, mulțămită poziției sale, sunt foarte favorabile. În nemijlocita apropiere a mării negre, țermurită de-alungul hotarului de Dunăre, România are cel mai ieftin mijloc de transport: drumul pe apă, care o aduce în legătură cu toate țările apusene, necesitate a importa cereale.

Organisația agronomică internă a țării însă este inferioară. Aici înțeleg deosebitele reuniuni pentru sprijinirea economiei, cari lipsesc mai cu totul. Astfel după autor în totă țera este o singură societate de agricultură, numită „societatea centrală de agricultură“, — care s'a întemeiat acum 9 ani, imediat după răscola țeranilor din unele județe. Creată de arândași și puțini proprietari, se vede că această societate s'a format nu cu scopul de a sprigini activitatea agronomică în general, nici de a mări forța de producțiune prin muncă și capital, ci mai mult cu scop defensiv a celor mari față de populațiunea agricolă. Această instituțiune a ómenilor de parale, în care mai târziu tinerilor cualificați, cu studii academice în ale agronomiei, li-s'a îngreunat chiar întrarea, — nu a produs până acum nimic, nici barem o expoziție parțială agronomică, și a devenit în urmă un loc de întâlnire al ómenilor cu parale — un cuib de joc, unde s'au prăpădit sute de familii. Alte reuniuni agronomice nu există.

Preste tot spiritul de asociațiune, creatorul forțelor și al atâtor instituțiuni de valóre, lipsesce cu totul în România. Nu există o societate privată de regulări de ape, canalisări, de secarea vre-unei bălți, din cele multe câte au. Nu e un chilometru de liniă ferată clădită de privați. Nu veđi o reuniune de lectură, de meseriași, de cântări, de gimnastică, o reuniune de învățatori, coruri de plugari etc. Unde nu sare statul în ajutor, societatea nu face nimic. Modul ei de a gândi o face de nici nu are pricepere pentru așa ceva. Nu voi uita incidentul cu excursiunea artistică a reuniunii noastre de cântări, invitată de damele din Bucuresci, când o damă foarte gentilă din societatea alésă, care fusese de câteva-ori în Ardeal, de 2—3 ori chiar la Sibiu, unde avea cunoscințe personale, și totuși imediat înaintea începerii producțiunii, îmi spune cu totul veselă: „Sunt liniștită, o să succedă, fetele sunt atât de frumușel și și bine îmbracate“. Dar, madame, sunt fetele din elita societății noastre, îi replicai,

„Sciu, sciu!“ Scia! dar nu putea să credă, că societatea mai bună la noi se pôte „demite“ la formarea unei reuniuni de cântări pentru distragerea proprie.

De institute de bani, societăți de credit și economii prin județe, făcute prin sau pentru țerani, nici vorbă!

Sunt 3 societăți de credit, deși pe acții, totuși făcute cu ajutorul guvernului, și anume: „Creditul fonciar rural“, „Creditul agricol“ și „Banca agricolă“.

Cea dintâiă acórdă împrumuturi la proprietarii mari pe ipotecă; a doua, Creditul agricol, împărțit în filiale prin tóte județele, ajută numai țeranului, amanetându-și vitele și alte mobile. Iar Banca agricolă, înființată în timpul mai nou cu capital de 12,000.000 franci, acórdă proprietarilor și arêndașilor mari pe amanet de vite, cereale și mașini, împrumuturile necesare. Alte bănci pentru trebuințele agricole nu există.

Și aici se vede deosebirea între poporul român de dincolo și de dincóce de munți.

Acolo, sub un regim propriu societatea nu-și dă nici o silință pentru a se întări și a-și îmbunătăți starea economică, nu se îngrijesce de cultivarea sa prin nici o instituțiune culturală, așteptă totul dela guvern.

Aici, în relațiuni cu totul contrare, societatea română s'a pus umăr la umăr și din propriele puteri și-a ridicat școli peste școli, cu miile de cele populare, apoi gimnasii și seminare, punând basa culturii intelectuale, și în urmă prin asociaři de privați și-a creat peste 40 institute de credit și alte reuniuni, lipsind dela tóte acestea creațiuni nu numai ajutorul, dar și bunăvoința guvernului.

România în timpurile trecute, după descrierea istoricilor nu a fost lipsită de óre-care cultură și bunăstare. Desvoltarea ei istorică și economică a adus cu sine, că în principate nu s'au format orașe mari, și cetăți fortificate, cari să atragă populațiunea, ci din contră familiile boeresci stăteau mai mult la țără și moșie, unde aveau case, ba chiar palate, cari dovedeau bunăstare și îmbelșugare.

Provêdută țera cu păduri și riuri suficiente, cu câmpuri fôrte mănoșe pentru cereale, s'a ținut în cultivarea agronomică óre-care proporție între câmpurile arate și fênațe, proporție dictată de numărul restrins al brațelor lucrătore și al mijlócelor de export. Astfel era provêdută cu un număr mare de vite, turme de mii de oi.

Prin desvoltarea repede a exportului de cereale și ridicarea prețului la cereale, în deceniile ultime s'a forțat repentin producțiunea cerealelor punându-se mașini agricole enorm de multe în lucrare (30—40 mașini de sêmănat în câte-o moșie mai mare).

Exploatarea moșiilor a devenit o marfă de speculațiune în mâna arêndașilor, cari fără capital îndestulitor, fără vite, au supralicitat suma de arêndă acuirând 10—20—30 moșii mari de mii pogone pe 4—5 ani.

Arêndașii, o clasă deosebită în România, recrutați din toate clasele și straturile societății, fără multă muncă și trudă, și fără experiență în ale economiei, fără tragere de inimă față de viitorul moșiilor și țăranilor, cu scop de a-și face averi colosale preste nopți, au pus sub brăzdă teritoriile întinse de pășune și fânețe și apoi, nefiind împedecați de restricțiuni legislative, au devastat păduri imense, supunând teritoriile câștigate producțiunii de cereale. Ani de zile sămănând în pământul virgin grâu după grâu, fără nici o investițiune în moșie, fără a gunoi și îmbunătăți pământul, exploatând după posibilitate munca și forțele țăranului, arêndașul a devenit superior proprietarului în ale economiei, de ôrece având în mâinile sale mai multe moșii, putea plasa mai ușor enormele cantități de bucate, și având spese minime în ducerea economiei, le putea vinde și mai eștin.

Astfel rënd de rënd proprietarii au fost necesitați a-și preda moșiile arêndașilor și a se retrage la orașe, ne mai putând suporta concurența față de arêndași. — De present partea cea mai mare a moșiilor întinse sunt în folosința arêndașilor, cei mai mulți străini.

Urmarea firêscă a acestor stări e, că sistemul agronomic în România de present e *rapacitatea*: a stôrce din pământ cât se pôte mai mult, fără a-i reda ceva. Pe moșiile mari, unde în timpurile trecute erau case de locuit, cu confort îndestulitor, cu clădiri, grajduri și alte întocmiri economice, ađi nu mai veđi decât ruine, bordeie în pământ și jiređi lungi de paie, unde se adăpostesc vitele și în multe casuri și ômenii. Iar de plantațiuni pe moșii nici vorbă nu mai pôte fi. Puține proprietăți se mai numără, unde este ôre-care agricultură mai rațională cu edificii necesare și cu grădini frumoșe.

Darea de 20%, ce a impus-o statul proprietarilor, cari stau afară de țără, nu a ajutat nimic. Cu atât mai mult s'a urcat prețul arêndelor.

Sistemul acesta de exploatare rapace trage după sine stări deplorabile evidente și în țeri mai înainte, cu atât mai mult în România. Și la noi se cunosc pe departe moșiile boieresci arêndate, mai cu sémă jidovilor. Clădirile ruinate, parcurile rimate de porci, cum se ved și la noi destule, (chiar și în moșii de ale fundațiunilor nôstre) spun îndată, că economul moșiei este jidov. Și dacă comuna respectivă are nefericirea, ca starea acésta să țină timp mai îndelungat, se cunósce îndată și despre aspectul comunei înriurința stricăciósă asupra țăranilor. Ômeni mai bețivi mai necurați, curțile neinchise, vitele neîngrijite, spun că proprietarul mare e jidov arêndaș, carele numai un scop are: a stôrce cât se pôte din moșia și de pe țărani în cei 4—6 ani de arêndă, iar de ce va urma nici habar nu are.

La noi însă (înțeleg mai cu sémă Ardealul) relațiunile tot sunt mai bune.

Numai cam proprietarii cei scăpătați mai esarêndéză moșiile. Chiar și fundațiunile confesionale—și în timpul din urmă însuși Blajul — au cam luat moșiile din mâinile evreilor în administrație proprie. Deși pôte nu aduc venitul, ce l'ar primi dela arêndași, totuși e un câștig în împregiurarea, că de o parte fie-care proprietate dă posibilitatea de a se întări

câte o familie română, de altă parte nu ruinează viitorul moșiei și, lucru de căpetenie, nu ruinează populațiunea, ce formează comunele respective.

Dar față de România mai militază pentru noi și alte împregiurări favorabile. Anume: pe când în România de abia sunt una-două școli agronomice, noi numai în Ardeal avem vre-o șese. Avem proprietari reslățiți în toate părțile, cari economisază cu sistem foarte rațional, fac economie de model. La noi cultura de luțernă (trifoiu) e lătită pretutindenea. Sunt ținuturi întregi, unde vitele de jug se țin în grajd și vara; ba după o statistică cetită mai deapropo, îmbunătățirea pământului prin gunciu artificial, dintre toate statele europene afară de Anglia, la noi ar fi mai lătită. Mai trebuie să adaugem la acestea faptul, că în Ardeal în tot anul mai în toate unghiurile țerii se aranjază expoziții agronomice din partea statului, dar mai mult din partea deosebitelor comitate și chiar și deosebitelor naționalități și reuniuni, și că statul ține pepinerii de tauri și armăsari pentru îmbunătățirea rasselor de vite. Toate acestea împrejurări influențază foarte mult asupra populațiunii noastre pentru a-și îmbunătăți economia. Putem și constata, că rassa de vite ardelenne este cea mai căutată atât ca material de îngrășare, cât și ca putere de lucru.

Sute de mii de boi se exportază pe an din Ardeal, și aici cu orice satisfacție putem arăta la Câmpie, Valea-Mureșului, Valea-Târnavelor, unde se află cele mai frumoase vite albe și unde populațiunea este în cea mai mare parte română.

În România însă arătura s'a întins și asupra locurilor de pășune și fânețe, proprietarii mari și-au desfășurat cirețile de vite în urma esarândărilor de moșii și astfel țera în proporție a ramas săracă și lipsită de vite. Prăsirea vitelor a scăzut enorm și calitativ. Au degenerat cu totul vitele în urma îngrigirii rele. Expuse iarna-vara vânturilor și gerului sub cerul liber, nutrite cu paie, au trebuit să degeneze.

E de necrețut, că în o țără pur agricolă din lipsa de lăptării se impoarte din streinătate unt și brânzături în preț de 2 milioane lei! De sine se înțelege, că țeranii năcăjiți, cu pământ foarte puțin, în continuu în serviciul proprietarului sau arêndașului, nu pot avea vite mai bune. Nici stat, nici județe, nici reuniuni, nici proprietari mari nu se îngrijesc, nu fac nici încercare pentru îmbunătățirea soiului de vite! Ce să aștepti dela populațiunea rurală. Pentru-că în urma desrobirei țeranilor clăcași cu pământ atât de puțin, țerani fruntași nu găsești în nici o comună. Stăpân peste 2—3 pogone, țeranul e proletar sărac, care vecinic numai pentru datorii muncesce. Nu s'a făcut în un an porumbul, fômetea este gata! Amintesc, că din incidentul rescôlei țeranilor în unele județe făcându-se acum 9 ani o conscripție s'a aflat, că 120,000 familii nu avéu nici o palmă de pământ, și au trebuit împământenite pe moșiile statului. De altmintrelea sub guvernul ultim s'a hotărit, că pentru formarea unei clase fruntașe de țerani, să se împartă pretutindenea din moșiile statului $\frac{1}{4}$ parte în loturi mai mari de câte 20—25 hectare (40—50 jughere).

În general starea prezentă a agronomiei în România ni-se prezintă foarte posomorită, și dacă avem în vedere viitorul ei și mai cu seamă al populațiunii rurale, ne dă îngrijiri temeinice. Pentru că de prezent numai proprietarii mari și arăndașii lor își află încâtva socotela prin producțiunea imensă de cereale, fără nici o îngrijire a pământului și fără a se gândi la urmările acestui sistem de exploatare.

Ce va fi preste două-trei decenii, când pământul își va fi pierdut puterea de producțiune, și țeranul va fi slăbit de puterile fizice, și țera lipsită de vite?! Pentru că fără îndoială nu numai masa populațiunii, țeranii clăcași, dar chiar și moșnenii sunt în decadentă continuă materială și prin urmare și morală. Vitele albe (de cai nici se mai amintesc, căci aceștia se importază din Rusia și dela noi), nu numai că s'au împușinat, dar fără îngrijirea recerută au degenerat cu totul, încât îți trebuie 6—8 boi să tragă brézda. Regatul e o țără *agronomică*, și caracterul acesta și-l va ține încă decenii întregi. Iar baza unei țări agronomice e țeranul, care în România e mai neocrotit. Nici industria mare, nici mică, nu prinde rădăcini unde lipsesce puterea de producțiune a țeranului. Și nici iubirea de patriă nici hotărîrea de jertfă pentru ea nu se află în lucrătorii străini ai stabilimentelor de industrie. E timpul suprem ca legislațiunea și societatea să gândească serios la îndreptarea acestor stări îngrijitoare.

Ridicarea mai multor școli mici agronomice, create anume pentru țerani, stabilirea câtorva economii de model pe moșiile statului, ca atât proprietarii mai mari cât și țeranii să aibă de unde să-și ia exemplul pentru îmbunătățirea agriculturii, sunt necesități neamânăver. Importarea de vite de prăsilă, alese după recerînța climei țării, împărțirea lor printre țerani sub condițiuni favorabile — după cum se întâmplă și la noi — se recere spre a ridica și regenera rassa de vite. Îndatorirea comunelor politice pentru formarea grădinilor de model, eventual premiarea lor, introducerea unui catastru mai perfect și altele ar fi tot atâtea mijloce pentru ridicarea economiei rurale.

Propunerea științelor din sfera economiei în seminarele de teologi și preparandiile de învățători la noi au dovedit rezultate foarte mari pentru ridicarea economiei la popor. În regatul român sistemul acesta încă ar fi un mijloc de înrîurînță. Dar mai pe sus de toate, necesitate supremă e în România îmbunătățirea stării economice a țeranului, parte prin o nouă împărțire de moșii, parte prin înlesnirea și ajutorarea lui spre a-și ridica clădirile economice necesare și a pune astfel baza satelor mai închiegate.

Lăsat țeranul — talpa țării — sorții vitrege de acum, lipsit de puterea procreațiunii, nici nu va fi în stare la timpul cerut a-și pune forțele în serviciul țării; — iar populațiunea orașelor, care crește așa rapid și se recrutează din atâtea seminții tot străine de țără, nu e elementul pe care se poate zidi viitorul României.

Ing. O. Tilea.

DOCUMENTE ISTORICE.

Ne-a venit la mână un document, de care facem întrebuințare cu multă satisfacție. Întâi, pentru-că se referă la un vechiu loc istoric, la cetățuia lui *Radu Negru Vodă*, descălecătorul Munteniei, a doua, și mai virtuos pentru-că ne dă o strălucită dovadă despre *loialitatea și nobleța* strămoșilor noștri de pe timpul resvrătirilor, cunoscute sub numele: **Curuților**. O dovadă de iubire nestrămutată din partea poporului nostru pentru *ordinea legală*, în hatărul căreia — durere — nu odată s'a dat în-suși și l'au dat alții drept jertfă neîmpăcată. Și noi, până acuma ne-am consolată cu *destinul sorții*, fără a sci profita de jertfele aduse.

Vorbesce documentul:

Copie.

Extractus Anno Christi 15!

- Augustus Căsar erhob das Bulgarische Schloss Fogaras in Dacien.
- Anno
- 104 Unter Trajano, Römischer Kaiser, wird Fogaras eingenommen und zerstöhrt.
- 270 Stellen die Römer und Claudio Căsar Fogaras und Klausenburg wieder her, das erstere wird Claudiopolum d. i. Claudio Stadt, das andere Casurgis Danae genannt,
- 376 Wird Casurgis von den Hunnen zerstöhrt,
- 1300 Ist Fogaras abermahlen erbaut und Fogaras benannt,
- 1342 Wird Törtzburg und Fogaras unter Ludovico befestiget,
- 1529 Acrediert Stephanus Báthory zu Fogaras,
- 1570 Bauet Steph: Báthory zwei Thürme zu Fogaras,
- 1576 Christoph Báthory Vajda in Transilvaniae,
- 1581 Succedirt Sigismund Báthory,
- 1594 Tranoclio dem Kaiser Rudolpho, d. v. Sigismundo übergeben,
- 1598 Siebenbürgen an den Kaiser,
- 1605 Stephanus Báthory,
- 1608 Gábor Báthory,
- 1613 Bethlen Gábor,
- 1630 Georgus Rákotzi bauet die Schanz an das Schloss Fogaras,
- 1661 Ioannes Kemény,
- 1662 Michael Appafy undit in Fogaras nebst seiner Familiae,
- 1690 Töchly.

Nota pro Historia

Moelan hatte eine Schwester vom Nádasy zur Mutter. — Fogaras kam daher an die Nádasdische Familiae, Fogaras wird den Nádasdischen abgenommen.

Copia des alten Fogaras.

Da die Malcontenten längstens ein Auge hatten auf Fogaras, solches dem Kaiser zu entreissen, dieses project dem in Siebenbürgen vom Herrn General Feld-Marchal Robuti Excelenz zurückgelassen nunmehrigen Herrn General Wachtmeister v. Tige zur Wissenschaft gekommen, hat derselbe soviel, als es sich bei damahligen Umständen zugelassen, mit einiger Mannschaft diesen Ort verstärket, an Munition und andern Benöthigten versehen lassen, es wäre auch diese Fürsorge nicht vergebens, denn mit anfang des Mai 1707 liessen sich hin und wieder ein in der Gegend von Fogaras einige Partheyen von den Curutzen blicken, so dass die Vestung gleichsam ploquiret war, der Commandant machte dahero alle nöthige Anstalten, verpollatisirte den Graben, liess die alte Brücken, dahero alle nöthigen Anstalten, Schanz repariren, setzte das Schloss in nöthigsten Defensions Stand zu machen, ihm durch besagten Herrn Generalen v. Tige wissen gemacht wurde, dass die Malcontenten Fogaras mit einer Belagerung droheten, Er, Herr Commandant, alle nöthige proecautiones und Vorsehung zu nehmen habe und die Vestung im Falle eines Angriffes bis auf den letzten Mann vertheidigen sollte, weilen man auf einen Succurs hoffte, und gewiss in Siebenbürgen noch dieses Jahr eintreffen würde; den 29 Juli liessen sich auf den Anhöhen neben dem Dorfe Gallatz einige Troupp von den Curutzen sehen, welche ongefehr, so viel man urtheilen konnte, 300 Mann zu Pferd, welche auch Posto auf den Anhöhen nahmen; den 30-ten sahe man mehrere Cavallerie allda ankommen; den 3. Juli wurde von den Malcontenten und Rebelen, welche in 6000 Tolpatschen und 2000 Pferden bestunden unter Commando der C. Petro oder Péterfy das Lager geschlagen und Fogaras berennt, auch sogleich auf der Anhöhe an dem Altfluss zwey Bateriaen angelegt und an Verschanzungen zu arbeiten angefangen; den 7 Juli wurde die Brückenschantz mit 2000 Mann mit Stürmender Hand eingenommen, als worinn ein Fähnrich mit 20 Mann sich 3 ganze Stunden Tapfer gewehrt und sich auch glücklich mit 7 Mann in das Schloss reterierte, der Commandant habe bereits den 3 Juli das Schloss unter Wasser gesetzt, allein die grosse Dürre hat nur die Vestung an 3 Orten unter Wasser zu setzen verursacht; den 9-ten haben die Curutzen mit 17 schweren Stücken und 2 Mörsel aus ihren Schanzen auf das Schloss zu schiesen angefangen, allein der Commandant that mit der Garnison einen schönen Widerstand, das die Curutzen mit Verlust von mehr als 300 Todte und Verwundeten, darunter des Pietri Adjutant nebst einem andern Ungarischen Edelmann sich befanden, abzuziehen gezwungen fanden, die in der Schanz zurückgebliebenen 300 Tolpatschen und 100 zu Pferd hat der Commandant in einem Ausfall angegriffen und verjaget, welche dem Pietri nachfolgten, die Schanz aber verbrennen und verheeren lassen, so dass den 29 Iuly kein Curutz mehr zu sehen var; Im Schloss in Fogaras bestunde die Besatzung in 149 Mann zu Fuss, 36 Mann Reluhy dann 80 *freiwillige*

Vallachen, Tode sind geblieben 1 Lonk, und 38 Mann, plesirt 1 Hauptmann, 1 Hódnagy und 59 Köpf. Von den feindlichen Schüssen ist die Mauer und die zwei Thürme gegen den Altfluss stark beschädigt worden; gleich nach der Belagerung ist der Herr General v. Tige nach Fogaras gekommen und hat den Petri gegen Háromszék mit 1000 Mann Cavalerie verfolgt.

Der im Fogarascher Archiv des Schlosses vom Jahr 1707 befindlichen Relation vollkommen gleichlautend.

Fogaras, am 30. Januar 1812.

Ungard m. p.,
Rittmeister und Schlosscomdt.

Păn' aci documentul. Și în legătură cu acesta, împlinim numai o datorie, dacă atragem atenția inteligenței noastre din ținutul Făgărașului, să nu-și pregete a se interesa de cauză și a ne scóte la lumină și alte eventuale documente, ce nesmintit se vor fi găsind încă în cetățuia dela Făgăraș, de mare folos pentru istoria noastră proprie.

Sibiui, 12 Februarie, 1896.

Dr. V. B.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

Esplorări arctice. În timpul din urmă o scire senzațională a făcut tura prin toate foile din lume: scirea, că vestitul călător arctic *Fridtjof Nansen* ar fi ajuns la polul nordic, unde a descoperit un complex mare de pământ uscat.

Pentru înțelegerea mai ușoră a acestei sciri senzaționale nu va strica să facem o scurtă privire asupra expedițiilor mai însemnate, cari au avut de scop a pătrunde cât se poate mai aproape de polul nordic.

Pe la mijlocul secolului 16 s'au început încercările de a afla o cale maritimă pe la nordul Americii eventual al Europei și Asiei în spre China și Iapan. Mari speranțe se legau de realizarea acestui plan, căci o astfel de cale ar fi făcut posibilă o comunicare mai ușoră și mai desă și cu Siberia și ar fi deschis comerțului emporii nouă. Abia în secolul nostru s'a putut deslega problema această, speranțele legate de ea însă nu s'au realizat, deoarece calea maritimă (pasagiul nordvestic pe la nordul Americii și pasagiul nordostic pela nordul Europei și Asiei) descoperită e aproape impracticabilă din cauza raporturilor de climă și de gheață.

Pasagiul nordvestic l'a descoperit *Mac Clure* la 1850; pasagiul nordostic l'au parcurs în anii 1878/79 *Nordenskjöld* și *Palander*. Alte expedițiuni număröse și-au pus de scop explorarea științifică a regiunilor arctice și — după putință — atingerea polului nordic. Între rezultatele acestor expediții se numără și descoperirea multor insule din regiunile arctice, cari

însă — afară de cóstele vestice și sudice ale Grönlandei — nu sunt accommodate pentru locuințe omenești.

Dintre expedițiile polare amintim pe a lui *Hayes* (1860) și *Hall* († 1871), ambii americani, apoi expediția *Discovery* (1875/76) condusă de englezul căpitan *Nares*, care ajunse la 83°21'26" lat. nord., punctul cel mai nordic ajuns până acum. Căpitanul *Nares* a telegrafat atunci, că „The Northpole impracticable“ (polul nordic nu se poate ajunge). Cu toate acestea năsuințele de a afla secretul polului nordic nu au încetat. La 1881 locotenent *Greely* înființează o stațiune polară la 81° 40' lat. nord. Din 25 membri ai expediției însă abia 7 — între ei și *Greely* — au putut ajunge acasă după suferințe ne mai audite.

Alte expedițiuni, ca a lui *Koldevey* și *Hegemann*, de *Heuglin* și contele *Waldburg-Zein*, precum și a lui *Payer* și *Weyprecht* au contribuit și ele mult la cunoșcerea regiunilor arctice și a raporturilor climatice, meteorologice etc. de acolo.

Americanul *Bennet*, cel care trimisese pe *Stanley* în Africa, a adjuat în 1879 o expediție spre polul nordic, condusă de căpitanul *Delong*, pe corabia numită „*Jeannette*“. Acastă corabie fu cuprinsă de gheață și mânăată în oceanul arctic din nordul Siberiei, până-ce în 13 Iunie 1881 se cufundă. Membrii expediției căutând scăpare pe cóstele Siberiei în mare parte periră de fôme. Resultatul acestei expediții a fost descoperirea unor insule pe la gradul 76° 47' lat. nord. Remășițele „*Jeannettei*“ au fost aflate în 1884 la capătul sudic al Grönlandei. Acastă împrejurare, precum și faptul, că pe la acelaș loc s'au găsit lemne de proveniență siberică, dovedesce, că din marea siberică duce un curent maritim preste sau pe lângă pol până pe lângă Grönlanda, unde e cunoscut sub numele de „curentul Grönlandei“.

Pe acest fapt și-a zidit *Fridtjof Nansen* planul seu de a ajunge polul nordic cu ajutorul numitului curent.

După-ce în 1888 a traversat interiorul Grönlandei, el pentru prima dată, s'a pregătit *Nansen* pentru expediția sa polară. Spre acest scop și-a făcut o corabie după planuri proprii, construită anume așa ca să pótă resista presiunii, ce o esercită gheața, și a plecat din *Christiania* în Iunie 1893 cu o suită de 12 ómeni, luându-și proviant pe timp de 6 ani. Încungiuurând cóstele Norvegiei cu corabia sa „*Fram*“ („înainte“) *Nansen* nisuia a ajunge curentul amintit pe la nordul Siberiei. În 6 Iulie 1893 au vėdut nisce pescari pe *Nansen*, respective corabia lui, pe la peninsula *Samoieđilor*, iar de atunci nu s'a mai audit nimic despre el. Probabil, că în apropiere de *Cap Celiuskin* a aflat o cale bună spre nord și a luat-o într'acolo. Dacă iarna din 1893/94 a petrecut-o în regiunile arctice, cu ajutorul curentului puté ajunge în vara anului 1894 la țermul ostic al Grönlandei, și în cazul cel mai favorabil puté ajunge în tómnă trecută la capul sudic al Grönlandei. De aceea, când *Eskimoșii* din ostul Grönlandei afirmău, că au vėdut în gheață prin Iulie a tr. o corabie, se for-

măse opinia, că acea corabie nu a fost alta, decât „Fram“, a lui Nansen.

Pe când deci se presupunea, că Nansen se află pe la Grönlanda, vine știrea telegrafică din partea opusă, din Ircucicul Siberiei prin St.-Petersburg, că Nansen a ajuns la pol și a descoperit uscat mare acolo.

Este drept, că expedițiile polare nu se prea pot esecuta întocmai după un plan preconceptut, și de aceea e probabil, că Nansen să se fie întors dela pol spre strimțórea -Behring, unde va fi convenit cu Ciucci, ori cu Lucagiri, dela cari va fi luat proviant, și dela cari a auđit un negustor cu numele Kalchnarew, care își ia titlul de „liferant“ al lui Nansen, și care a dat scirea mai departe.

În urma acestora s'ar puté presupune, că usând Nansen de raporturile climatice și de gheață favorabile din anul 1893 va fi putut ajunge cu corabia până la gradul 85 lat. nord. iar de acolo se va fi dus cu sánii până la pol.

Ori cum ar fi, dacá scirea sosită din Siberia cuprinde în sine ceva adevér, în acest cas timpul cel mai apropiat ne va aduce sciri esacte despre sórtea lui Nansen și a tovaréșilor lui, și vom afla cu siguranță, că óre Nansen, pe lângă marele merit al traversării Grönlandei, a mai adaus la cununa meritelor sale și pe acela, de a fi atins polul arctic și a fi descoperit un continent nou, necunoscut până acum.

Iohann Heinrich Pestalossi. În 12 Ianuarie 1896 s'au împlinit 150 ani dela nașterea renumitului pedagog, I. H. *Pestalozzi*. El s'a născut la 12 Ianuarie 1746 în Zürich, ca fiul unui medic, și pentru că tatál său muri de timpuriu, a fost crescut de mama sa. A studiat limbi și teologie, iar mai târđiu se aplică la studiul drepturilor.

Îndemnat prin „*Emil*“ a lui Rousseau și prin un morb greu, după însănătoșare își arse tóte colecțiunile literare, se făcú econom, cumpără în tóamna anului 1768 lângă Birr în cantonul Aargau o moșie, pe care o numi *Neuhof* (curtea nouă) și o cultivă. La 1769 el se însură cu *Ana Schulthess*, fíca unui comerciant din Zürich. În condițiunile lui de cultivátor de pământ i s'a oferit ocașiune destulă a cunósce miseria morală a poporului și plin de milă și curagiu își începú el la 1775 activitatea sa pedagogică cu primirea în casa sa de copii părăsiți de ai cerșitorilor, de cari el în curênd adună preste 50 de inși în giurul său. Ideile sale despre educația poporului le-a desvoltat în „*Briefe über Erziehung der armen Landjugend*“. (Scrisori despre educația junimei sêrace dela țérá).

De óre-ce însă el dovedi în întreprinderile sale puțină îndemânare practică, căđu în datorii și după o durată de 5 ani a institutului său pentru educația săracilor, trebui să se convingă, că întreprinderea n'a reușit. Atunci a scris el romanul poporal original „*Lienhardt und Gertrude*“, în care și-a espus observările sale despre sorgíntea miseriei în clasele de jos ale poporului și ideile și propunerile sale pentru ridicarea și îmbunătățirea sórtei lor.

La 1798 Pestalozzi înființă în Stanz cu ajutorul directoriului elvețian o casă de educație pentru copii săraci. Însă mai înainte de a se împlini anul războiul și intrigile unei partide ostile nimiciră și acest institut și, răsplătit cu ingratitude, plecă la Burgdorf și se făcù învățător, iar mai târziu primi împreună cu Krüsni și cu Tobler conducerea institutului de educație, împreunat cu un seminar pentru învățători, care se înființase tocmai atunci în castelul dela *Burgdorf*. Aci i se asociază bărbați entusiasmați și scrierile lui metodice ca: „*Wie Gertrud ihre Kinder lehrt*“ (cum își învață Gertrud copiii), „*Buch der Mütter*“ (Cartea mamelor) etc. aflară un public accesibil și binevoitor. Prin participarea lui în afaceri politice, prin sentimentele sale democratice pronunțate, prin scrierea sa „*Părerii asupra obiectelor cu care legislativa Elveției ar trebui să se ocupe cu preferință*“ s'a stricat cu clasa superioară, pe când poporul de altă parte îl alese la 1882 de apărător al său și-l trimise la primul *Consul* în Paris. Institutul său de educație, care se desvoltă din ce în ce mai mult îl strămută, asociându-se cu Fellenberg, la Yverdon în castelul, pe care i l'a pus guvernul la dispoziție.

Institutul lui Pestalozzi atrase în totă Europa atenția asupra sa și era cercetat de mulți bărbați tineri, cari voiau să se califice acolo ca învățători. Ca să cunoscă mai de aproape activitatea lui, mulți bărbați erudiți, bărbați de școlă și de stat ba chiar și principii au cercetat institutul lui Pestalozzi. Nu mult după aceea însă, între bărbații conducători ai institutului se escară disensiuni, el începu a decăde din ce în ce și Pestalozzi îngropat în datorii se vedu silit a-l desființa la 1821. El se retrase la un nepot al său la Neuhof, unde apoi și muri la *17 Februarie 1827*.

Ați *Pestalozzi* e sərbătorit ca cel mai mare pedagog al poporului german, i se ridică monumente, se înființază institute ce pörtă numele său nemuritor și asupra ideilor și principiilor sale s'a format o literatură întrégă.

Edițiunea completă a scrierilor lui Pestalozzi în 16 volume a apărut între 1869—72 la Brandenburg a. d. H. publicată de Seyffarth. (I. Torpan.)

„*Ullranda*“ dramă de *Carmen Sylva*. Deși acéstă scriere dramatică, reprezentată la începutul lui Februarie pentru prima dată pe scena teatrului „*Raimund*“ din Viena, nu aparține literaturii române, credem totuși, că cetitorii nostri vor primi de binevenit un mic raport despre premiera „*Ullrandei*“, care atât pentru augusta autóra, cât și pentru laureata artistă română, care a interpretat rolul principal, este de un interes deosebit pentru publicul român. — Drama „*Ullranda*“ aparține direcțiunii moderne, care se ocupă cu predilecțiune de stările sëlbatice și de fiii neciopliți ai unor timpuri de mult apuse. Autóra regină ne conduce în pădurile Nordului, între ființe sëlbatice și uriașe, cari omórá fără sfială și asistă cu totă liniștea sufletului la jertfirea sclavilor, ce se aduc în masse mari pe năile lor.

Ullranda, frumseța adorată a némului seu, așteptă la țermurele mării rentórcerea ostașilor. Cel mai vitéz între ei are sê-i fie bărbatul. Fecióra nu se îndoiesce, că nime altul decât iubitul ei Arbogast are sê fie învingătorul, dar nu el, ci Wodmor se întórcce ca biruitor. Arbogast în desperațiunea sa o rógă pe Ullranda sê-l omóre, ca sê nu-și vadă cu ochii nefericirea și ea 'i împlântă spada în pept. Acum însă fecióra Nordului se gândește numai la rěsbunare și cu spada roșită în focul altarului de jertfă lovesce inima lui Wodmor, care i se apropie. Încunjiurată și amenințată de poporul agitat Ullranda aștepta sentența de mórte. Judecătorii ei însă o pedepsesc mai aspru: *la viétă*. Acésta ultimă parte a dramei, care culminéză într'un moment atât de pesimistic, a decis sórtea reprezentațiunii și a mișcat adânc auditorul ei. D-șóra Agata Barseșcu a interpretat rolul Ullrandei cu un succes deosebit, încât critica — fără escepțiune — și-a exprimat recunoscința față cu talentele extraordinare ale artistei și și-a exprimat dorința a o revedé pe scene mai mari, cari sê-i pótă da teren mai vast pentru desvoltarea frumóselor sale facultăți artistice.

Monografia comunei Orlat, de Romul Simu, învățator în Orlat (Sibiiu, Institut tipografic, 1895. Prețul 25 cr.) În tómnă anului 1894 un grup de tineri români din Sibiiu a avut fericita idee, sê publice un concurs cu premii pentru monografiile economice ale comunelor din comitatul Sibiiu. Deși suma de bani fixată ca premiu a fost cu totul neînsemnată, (premiul I a fost de 25 coróne,) s'au prezentat totuși nu mai puțin de 13 monografii la concurs. Dnii Dr. Barcian și D. Comșa, cari au luat asupra lor sarcina de a face recenziunea lucrărilor sosite, au designat de „cea mai bine succésă“ scrierea dlui învățator Simu, pe care am înregistrat'o — sub titlul de mai sus — deja în numărul premergător al „Transilvaniei“.

Întru adevěr „Monografia comunei Orlat“, care a fost publicată în „Fóia Poporului“ și retipărită apoi în broșură separată, este o scriere pe cât de interesantă pe atât de valorósă, care cu drept cuvânt ar fi putut aspira la un premiu cu mult mai însemnat.

În estensiune de 126 pagine (8° m.) monografia Orlatului ne dă un material fórte bogat și bine ales, care e de interes nu numai pentru cei ce caută informațiuni despre comuna din cestiune, ori preste tot despre starea comunelor românesci din acest ținut, ci și pentru ori-care cetitor inteligent, care se intereséză de etnografiă, limbă, folkloristică, ori de desvoltarea economică a țărânilor noastre.

Publicațiunea din cestiune are și scăderi bătătóre la ochi, cari însă noi credem că trebue puse mai mult în contul inițiatorilor concursului de cât în al autorului. Nu am putut afla textul concursului publicat, (Nr. 131/94 al „Tribunei“, citat în introducerea monografiei, nu-l conține), dar așa ne aducem aminte și se vede și din cartea dlui Simu, că

planul monografiilor espus în concurs, nu numai că n'a arătat concurenților un sistem bun de lucrare, ci din contră i-a și încurcat.

Mai ales accentuarea, că scrierile au să fie „monografii economice“, a contribuit mult la ivirea acelor scăderi, de cari facem amintire. Anume această condiție a fost cauza, că autorii monografiilor au neglijat tot trecutul comunelor, care parte în cele mai multe cazuri ar fi fost cea mai interesantă și totodată neapărat de lipsă chiar și pentru aprețierea desvoltării stărilor economice. Dar a influențat această condițiune și în defavorul împărțirii potrivite a monografiilor.

Astfel vedem că dl Simu vorbește foarte puțin de istoria atât de interesantă a comunei Orlat, ba se scuză chiar (la pag. 13) că a „pomenit câte au fost neapărat de lipsă pentru a lumina măcar în parte starea Orlatului în trecut și timpul de față“.

Asta de sigur o face numai pentru ca cartea sa să fie o monografie „economică“ și tot din acest punct de vedere se grăbesce a ne informa în primul rând și foarte detaiat despre toate „vitele și alte animale“ și d'abia mai târziu, (la pag. 51!) aflăm răspuns la întrebarea, că Orlatul câți locuitori are. Cetitorul însă fără de a sci, dacă are de a face cu o comună mică sau mare, nu a putut apreția după merit toate informațiile ce le-a aflat pe paginile premergătoare.

Pe lângă toate aceste însă, și cu toate că nu ne putem aștepta ca și celelalte lucrări încurse pentru un premiu atât de neînsemnat, să fie lucrate cu aceeași îngrijire ca cartea dlui Simu, totuși inițiativa tinerilor sibiieni merită totă lauda și a dat îndemn la o serie respectabilă de scrieri foarte folosite.

Ar fi numai de dorit, ca la concursurile ce se vor publica pe viitor, (scim anume, că s'a și publicat deja un nou concurs pentru un alt comitat), să se dea concurenților o șemă cât mai potrivită pentru lucrările lor, ca să nu îngreuneze monografiile cu detaiuri superflue ori de puțin interes și de altă parte să nu neglige acele materii, cari ar pute fi de folos și pentru cercuri mai largi, ba ar pute servi chiar și de isvóre pentru lucrări științifice.

Asemenea credem, că ar fi mai bine a nu mărgini concursul la un singur comitat, ci a îndemna din contră ca între scrierile ce vor sosi să fie reprezentate cât mai multe ținuturi locuite de Români, căci și de altmintrelea există legături prea puține între populațiunea română din diferitele părți ale țării, iar aceste scrieri populare, cari de sigur vor fi bine primite și bucurosi cetite de cărturarii noștri dela sate, vor pute contribui foarte mult la o apropiere mai intimă a țărânilor din diferitele comitate românesce.

Meteorul din Madrid. În 10 Februarie a. c. la 9½ ore înainte de prânz pe un timp de tot senin, s'a ivit deodată pe ceriu o lumină vi-neție, care era atât de intensivă, încât a întunecat lumina sórelui. După

un minut și jumătate s'a aușit o detunătură teribilă, — pare-că s'au des-cărcat mii și mii de tunuri, — pământul s'a cutremurat, mai multe edificii s'au crepat, mai multe ferestri s'au spart iar mobilele s'au resturnat. Spaima în Madrid era mare. La început toți cugetau, că e un cutremur de pamânt, ori vre-un atentat cu dinamită.

Observatoriul din Madrid descrie fenomenul în următorul mod: În susnumitul timp a trecut pe ceriul senin o fașie de fum lungă și îngustă în direcțiunea nord-vestică. Fașia avea forma unei elipse, pe margini luminosă, iar la mijloc de o colóre roșie. Abia a ajuns norul sub zenit și deodată a explodat și o plóie de pétră cădu asupra Madridului și jur. Dacă se consideră timpul trecut între esplosiune și aușirea detunăturii (1½ minută) apoi putem satorî, că esplodarea s'a întêmplat la o înălțime de 30 km. Patru óre după detunătură a dispărut norul înspre ost.

Fenomenul acesta a causat în Madrid și jur mari nenorociri: aprópe 5000 ómeni s'au rănit, s'au derimat case și s'au causat alte multe daune.

PRIMA BIBLIOTECĂ AMBULANTĂ A ASOCIAȚIUNII TRANSILVANE.

Despărțemêntul *Brașov*, care în timpul mai nou a început a propaga cauza Astei cu un zel deosebit, a inaugurat Duminecă, la 14 Ianuarie a. c. în comuna *Feldióra* prima *biblioteca ambulantă* și a predat-o imediat în folosința poporului.

Prin acésta s'a făcut primul pas pentru realizarea unei dorințe vechi și mult accentuate în sinul Asociațiunii și astfel acest început reclamă întréga atențiune a cercurilor interesate.

Pentru informarea direcțiunilor celorlalte despărțeminte lăsăm deci să urmeze:

Instrucțiuni pentru administrarea bibliotecii.

Art. I. Din taxele membrilor ajutători (1 fl. la an) și binefăcători (1—10 cr. la an) se întemeiază o bibliotecă, constatătóre din cărți românesci de valóre, alese și întocmite pentru trebuințele cetitorilor nostri de tótă categoria. Ea forméază proprietatea Asociațiunii și stă sub supra-veghiarea Comitetului despărțemêntului.

Art. II. Biblioteca este împărțită în grupe, avênd fã-care grupă aceeași mărime, cărți cam de același preț, aședate în dulapuri de același fel. Cărțile singuraticelor grupe însă sunt de cuprins diferit de al celorlalte. Fã-care grupă de cărți are însemnat pe dulapul său un număr roman și se numesce: „*Biblioteca Nr.*“

Art. III. Fã-care grupă de cărți se dá în îngrijirea unei Agenturi, care o va pune la dispoziția poporului român din comuna sa pentru întrebuițare. În acest scop Agentura alege pe unul dintre membrii săi ca bibliotecar, care va avé să se ocupe în special cu administrarea bi-

bliotecii, să îngrijască de bunăstarea ei și să împrumute pentru citire cărțile din bibliotecă pe lângă observarea următoarelor reguli generale:

1. Fiă-care locuitor român din comună, care scie ceti, are drept de-a împrumuta cărți din bibliotecă, fără a plăti nici o taxă. Acest drept și-l poate perde cineva numai în casul, dacă s'ar adeveri, că din rea voință, ori nepricepere păgubescce biblioteca, perde cărțile, le strică, ori le murdăresce fără nici o cruțare.

2. Nimenea nu va pute împrumuta de odată decât o singură carte, pe care împrumutătorul cel mult la o lună de zile dela data împrumutării este dator a o da înderēt bibliotecarului. Până când n'a înapoiat cartea, nu poate împrumuta alta.

3. Împrumutătorul este răspundător pentru cartea împrumutată, pe care la cas dacă ar perde-o, ori nimici, e dator să o plătescă.

4. Bibliotecarul va purta un registru în regulă, în care va însemna imediat numele împrumutătorului, cartea împrumutată, ziua când s'a împrumutat și ziua când s'a înapoiat cartea. Pe basa acestui registru bibliotecarul va face în fiă-care an un raport statistic cătră Comitetul despărțământului, în care va arēta, cari cărți de câți cetitori au fost cetite în decursul anului.

Art. IV. Fiă-care grupă de cărți va sta într'o comună numai un timp anumit, pe care îl va fixa adunarea generală. După trecerea acestui timp Agenturile vor schimba între sine bibliotecile. Schimbarea se va face în același timp pe întreg teritorul despărțământului, pe lângă stricta observare a instrucțiunilor, ce se vor da din partea comitetului. Comitetul va arēta totodată și ordinea strămutării bibliotecilor dintr'o comună într'alta; acēstă ordine va fi stabilită după principiul, ca în decursul timpului fiă-care grupă de cărți să staționeze pe rēnd în tōte cele 22 comune aflătore pe teritorul acestui despărțământ.

ASTRA.

(*Sciri din sinul Asociațiunii*).

Statutele Asociațiunii. Proiectul de statute, staverit de adunarea generală din Blașiu, la începutul lui Februarie a fost retrimis din partea ministerului de interne pe lângă cererea de a modifica, resp. întregi mai mulți §§. Comitetul central pe basa însărcinării primite dela adunarea generală a predat acest rescript comisiunii, care la timpul seu a pregătit proiectul nou, pentru studiere și va începe apoi pertractările cu guvernul. Fiind în interesul cauzei, ca cestiunea să se pertracteze cu precumpēnire și serioșitate, deocamdată nu întrăm în detaiurile scrisorii ministeriale, ci amintim numai, că comisiunea esmisă a și ținut deja o ședință, în care a decis a susținē proiectul întōte părțile sale principale

și a însărcinat pe un membru al său cu elaborarea răspunsului către ministru. Sperăm, că comitetul deja în proxima ședință va pute staveri textul definitiv al răspunsului și motivele ponderose, ce se vor accentua pe lângă proiectul primit la Blașiu, ne îndreptățesc la așteptarea, că ministrul va absta de la cea mai mare parte a pretensiunilor sale.

Despărțământul Orăștie. În adunarea generală a acestui despărțământ, ținută la 27 Octombrie 1895 în Șibot, comitetul a prezentat un raport detaliat despre activitatea despărțământului în anul 1894/5. Adunarea generală, apretând importanța acestui raport, și-a exprimat dorința, ca să se dea publicității.

Comitetul central, cu concludul său Nr. 11 din 2 Ianuarie a. c., încuviințând cererea adunării generale, lăsăm să urmeze întreg raportul și sperăm, că activitatea zelosă și roditoare a acestui neobosit despărțământ va afla resunet în întreg sinul Asociațiunii.

Iată textul raportului:

Onorată adunare generală!

În înțelesul §-lui 18 din regularea mijloacelor spre atingerea scopului Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român, comitetul despărțământului IX prezintă onoratei adunări generale raportul său despre afacerile sale dela ultima adunare generală — ținută la 20 Novembre 1894 în Vinerea — și până aci.

Timpul de esistență al acestui despărțământ abia numără cinci ani și dela fericita idee a înființării sale, concludă prin Asociațiunea transilvană în ședința sa generală ținută în Reghinul-săsesc la anul 1890, abia a putut intra în mersul său regulat, punând la cale problemele sale mărginite prin statute și regulament.

Dela constituirea provisorică ținută în Orăștie la 2/14 Decembre 1890 s'au ținut patru adunări generale și anume în Orăștie, Romos, Berriu și Vinerea, cu cari privilegii s'au colectat taxe dela membrii fundatori, pe viêtă, ordinari și ajutători preste tot 1133 fl. S'au mai primit drept donațiune dela institutul „Ardeleana“ 100 fl.

Am distribuit ca premii preste tot 120 fl., apoi s'au împărțit cărți populare la adunările generale în preț de 35 fl.

Alegerea ordinară a comitetului s'a efeptuit în adunarea generală ținută în anul trecut, pe basa căreia comitetul s'a constituit alegându-și de cassar pe Aurel P. Barcianu, de controlor pe Daniil David, iar de actuar pe Laurian Bercian.

Comitetul a ținut în decursul anului cinci ședințe pentru resolvirea agendelor sale.

Dintre lucrările mai de căpetenie ne luăm voia a aminti următoarele:

În scop de a pute desvolta o activitate mai intensivă întru atingerea scopului măreț al Asociațiunii — am instituit pe teritorul despărțământului 22 agenturi comunale.

În cele două circulare ale noastre adresate acestor agenturi am indicat lucrările, ce au a se rezolvî, în special le-am indicat a face fie-care câte o colectă în favorul Asociațiunii și a participa cu câte 2 delegați la adunările generale ale despărțământului. Dela activitatea acestor agenturi cu drept se așteptă cel mai mare folos pentru Asociațiune, rugăm deci agenturile noastre și cu acest prilej a-și împlini cu scumpătate nobila lor datorință. Pentru a încuragia ômenii noștri să îmbrățoseze meseriile folositoare și a concurge și noi la crearea unei clase de mijloc la popor, am creat 3 stipendii de câte 25 fl., pentru 3 meserii, carii le-am aflat mai potrivite și rentabile. Așezarea stipendiștilor și controlarea purtării acelora în viitor se va face prin actuarul subcomitetului nostru.

Acestea stipendii s'au conferit: lui Alexie Pădure, învățacel de rotar din Șibot, Ioan Radu Balomiri, învățacel de brutar din Balomir, iar un stipendiu este în vacanță din lipsa de concurenți.

Pentru a eternisa posesiile populare din acest ținut și astfel a păstra în curățenia lor originală aceste scumpe mărgăritare ale poesiei noastre populare, am luat măsuri, ca în fie-care comună, în care se ține adunarea generală a subdespărțământului, să se colecteze din gura poporului posesiile usitate în acele comune. Pentru premiarea acestei lucrări s'au designat pentru fie-care comună câte 10 fl. Astfel dispunem până acuma de 4 colecțiuni de poesii și anume din comunele Beriu, Romos, Șibot și Vinerea. Premiile s'au conferit următorilor: Ioan Ciumașiu din Beriu 10 fl. Ioan Fleșeriu și Vasilie Vaidean din Romos 10 fl., Ana Popescu din Șibot 10 fl. și Porfiriu Nicôra și Alesandru Herlea din Vinerea 10 fl.

Pentru a lăți cunoscințele folositoare la popor și a deștepta gustul de citire al aceluia am votat și în acest an 13 fl. pentru a procura 100 cărțile populare de felurit cuprins și a-le împărți gratuit la adunarea generală prezentă.

Despărțământul nostru numeră ađi 2 membri fondatori, 7 membri pe viață, 42 membri ordinari și 103 membri ajutători.

Trăgând paralelă între despărțămintele existente, cu datele Asociațiunii în mână, constatăm, că din 33 despărțăminte, în câte este împărțită Transilvania, numai 6 stau înaintea noastră și anume: despărțământul I. Brașov, III. Făgăraș, IV. Sibiiu, XIII. Abrud, XV. Clușin și XVI. Șimleul-Silvaniei, deși aceste despărțăminte există dela înființarea lor la anul 1869.

Să sperăm, că în cel mai apropiat viitor despărțământul nostru va emula întru câștigarea de membrii noi, încât numerice să devenim primul, să se dovedescă pe deplin încrederea pusă în noi din partea cercurilor conducătoare ale Asociațiunii, recunoscută prin însuși comitetul central.

Onorată adunare generală!

Așa credem și cu totă firmitatea că și d-vóstră fiesce-carele sunteți pătrunși de aceleași simțeminte nobile, de cari și comitetul d-vóstre este

inspirat, adecă de a promova din tóte puterile scopurile înalte ale Asociațiunii, de a căror binefacere se se pótă cu timp vesti urmașilor nostri cele mai inbelșugate roduri.

Ca se putem însă corespunde tuturor recerințelor culturale, avem lipsă neîncunjurată de ajutorul și concursul d-vóstră al tuturor și numai o conlucrare comună și frățescă, atât intelectuală cât și jertfirea materială, póte se producă fructele dorite de fondatorii acestui paladiu, putem dice, că cel mai românesc din câte există în aceste părți locuite de noi. Este românesc, pentru că aici ne întâlnim cu toții fără diferență de confesiune, este românesc, pentru că este unicul far luminător, care și revarsă binefăcătóarele sale raze asupra tuturor fiilor uneia și aceleiaș mame.

Dacă întemeietorii acestei Instituțiuni au fost odinioară atât de adânc pătrunși de înaltul scop, la a căruia fundare a participat tótă elita română, cu atât suntem noi ađi mai tare deobligați moralicesce a promova din tot sufletul prestigiile acestei muse a sciinței, meseriei, industriei și agronomiei, cari tóte țintesc la bunăstarea și înaintarea poporului nostru, spre care scop ne-am adunat și noi toți cu acest privilegiu în acésta comună istorică a așa numitului „câmpul pâinei“.

Fie! ca binefacerea pusă ca țintă din partea Asociațiunii nóstre se se reverse și asupra acestei comune, în care cu acest privilegiu cu atâta dor ne-am adunat; fie! ca brazda trasă ađi în ogorul român al acestei comune se producă fructe, din a căror nectar locuitorii acestei comne se-și afle nutreméntul spiritual, care cu timp se aducă comuna acésta în stadiul binecuvântat al bunei înțelegeri între toți locuitorii ei, care numai prin cultură se póte ajunge.

Semnalul timpului nostru este progresul. Cu acésta dicere s'a inițiat primul petit al frunțașilor nostri cu privilegiul cererii de permisiune pentru înființarea Asociațiunii nóstre la 10 Maiu 1860.

Și óre ajuns'au progresul dorit și optat atunci?

Toți aceia, cari au urmărit cu atențiune analele acestei Instituțiuni, trebuie să recunóscă cu satisfacere, că progres s'a făcut pe tóte terenele și mai vértos s'a dat inbold la asociare pe diverse terene, la cumulara puterilor în o direcție de consolidare a acelora.

Despărțeméntul nostru IX, care și ține ađi în acest loc adunarea sa generală, abia póte înșira óre-cari rezultate, însă comitetul acelaia află în sine tărie și ve promite serbătóresce, că și va da tótă silința a afla căile ducătóre la scop și cu ajutorul și concursul inteligenței aflătóre pe acest teritoriu se va nezuí a face, ca cultura poporului român se fie pe tóte căile permise promovată.

Dacă unul fiesce-carele vom fi pătrunși de acésta idee, dacă toți la olaltă în bună înțelegere vom și realiza problemele depuse în §. 5. al Regulamentului și dacă fiesce-carele membru va lucra în aceste direcțiuni în sfera sa de activitate, atunci nu vor trece multe deci de ani și ne

vom bucura, vădînd economia rațională la plugarii noștri, înflorirea artelor și a tot felul de măestrii la Români noștri, de cari în așa măsură însetoșeză.

Încheind raportul nostru anual, ve rugăm a purcede la resolvirea obiectelor din program.

Orăștie, la 25 Octobree, 1895.

Dr. *Ioan Mihu* m. p.,
director.

Laurian Bercian m. p.,
actuar.

A F O R I S M E.

Alese și traduse de *Jerolim G. Barițiu*.

Aceea e sôrtea eternă a statelor ajunse în disordine, că mijlocitorul între strat și strat al societății, bărbatul cu adevărat nobil, patriotul neapasionat, primul la lucru, cel mai capace în faptele sale — dispăre de pe scenă în întunec. Spirite opozante și mai puțin scrupuloase ocupă terenul și nu rămâne nici un factor neutral și împăciuitoare între ură și ură — până ce sleire totală, morbul de atrocități ocupă locul furiei — și despotismul e salutat ca aducător de răpaos.

Bulwer.

*

Spiritul îndoielii, precursorul necesar al ori-cărei cercetări și prin urmare al ori-cărei înbunătățiri reale, se nasce în acele strate ale societății, cari sunt mai pătrundătoare și mai inteligente și află firesce opoziție în alte strate: la aristocrație fiind că e periculos pentru interesele sale, la cei neculți pentru că le atacă prejudețele. Acesta e unul din motivele, pentru cari nici cele mai superioare și nici cele mai inferioare clase nu sunt apte a conduce guvernul unui popor civilizat; pentru că ambele au în genere, cu toate excepțiunile singuratiche, aversiune contra reformelor, pe cari exigențele unei națiuni ce progresază le reclamă neîncetat.

Buckle.

*

Puterea regelui, a lordilor și a deputaților nu e putere arbitrară. Ei sunt mandatarii iară nu proprietarii statului. Patrimoniul e al nostru. Ei nu'l pot nici înstrăina, nici risipi.

Junius.

*

Cei cari se tîrăsc înaintea celor ce stau deasupra lor, calcă totdeuna în picioare, pe cei ce stau supt ei.

Buckle.

*

A esistat vre-odată o domnie, care să le fi părut nefirăscă celor ce o posedau?

Mill.

*

Ce perversitate, ce contradicere: a fi prea mândru, a se pleca înaintea dorințelor unei națiuni și totuși gata a săruta pulverea înaintea picioarelor unui patron.

Macaulay.

*

Ori cât ne-am deosebi prin rang sau avuții, în drepturile libertății suntem toți egali.

Junius.

*

E cert, că bărbați cari-și pierd neatârnamarea, își vor pierde la urmă și puterea.

Buckle.

*

Acésta e erórea ómenilor, cu ocazia de sdruncinări și agitații mari, că așteptă sau se tem prea mult de intențiuni personale. Mișcarea își continuă marele seu curs, care răpescce chiar și pe aceia cu sine, ce par că o conduc.

Ranke.

*

Se acúsăm óre frumósa lumină a ceriului, pentru că liliacii nu pot suporta rațele sórelui? Mai bine să orbescă o mie de ochi de liliaci, decât ca sórele să se întunece din cauza lor!

Saadi.

*

E mai bine a avé legi neliberale, cari se aplică în spirit liberal decât legi liberale, cari se aplică în sens opus ori-cărui progres.

Macaulay.

*

Nu limitarea puterii statului, ci limitarea puterii funcționarilor e cuvântul de ordine al partidei progresiste romane din timpul Tarquinilor și până la Grachi.

Cea dintâiu servitute e imitarea de bunăvoia. Fie-care își are firea sa, să rămână pe lângă ea, el va avé calitățile ei bune, ca și pe cele rele; dar nu va avé pe aceea de a fi o copie servilă, fără energie.

Mirabeau.

*

Tot ce nimicesce individualitatea e despotism, ori-ce nume ar purta și fie că pretextează a împlini voia lui Dumnezeu, sau legile omenesci.

Mill.

*

Publicitatea și conservarea individualității ómenilor sunt stâlpii principali ai constituțiunilor libere.

A. de Humboldt.

*

Binecuvântările libertății de presă sunt așa de clare și de recunoscute, încât întrec pe departe urmările rele ale abusării de ea. Răul e trecător, dar bunul e nemuritor.

Canning.

*

Un guvernament piere numai prin adevăr și mai pre sus de tóte prin adevărul comprimat.

Thiers.